

Хмельницький національний університет
 Факультет економіки і управління
 Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Професійна діяльність на фондовому ринку: суть, види, регуляторно-правові засади здійснення та управління за матеріалами АБ «УКРГАЗБАНК»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС.022313.01.04.00

Виконала: студентка II курсу, група ФБСмз-22-1 _____ Анна ПАЮК
Підпис, дата Ім'я прізвище

Керівник: д-р. екон. наук, професор _____ Раїса КВАСНИЦЬКА
Підпис, дата Ім'я прізвище

Нормоконтролер _____
Підпис, дата Ім'я прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри

д-р. екон. наук, професор

_____ Ніла ХРУЩ
Підпис, дата Ім'я прізвище

_____ 2023 р.

Хмельницький 2023

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні та регуляторно-правові засади здійснення професійної діяльності на фондовому ринку	8
1.1 Видова характеристика професійної діяльності на фондовому ринку	8
1.2 Регуляторно-правові засади провадження професійної діяльності на фондовому ринку	22
2 Аналітичні засади провадження професійної діяльності на фондовому ринку України	34
2.1 Кількісна оцінка ліцензійованих професійних учасників фондового ринку України та аналіз результатів провадження ними професійної діяльності у 2018-2022 роках	34
2.2 Характеристика діяльності та аналіз фінансово-майнового забезпечення АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 роках	45
3 Розвиток пруденційного нагляду в системі підвищення ефективності професійної діяльності на фондовому ринку України	55
Висновки	68
Список використаних джерел	72
Додатки	78

Вступ

Актуальність теми. Важливою частиною ринкової економіки є фондовий ринок, який сприяє зміцненню та вдосконаленню фінансової системи країни, створенню резервів її капіталу через вільний та ефективний перелив фінансових ресурсів з низько прибуткових галузей та регіонів у високоприбуткові галузі та регіони, а також з надлишково капіталізованих сегментів ринку до сегментів, що є недокапіталізованими. В Україні фондовий ринок почав формуватися лише невдовзі після здобуття країною незалежності. Як наслідок, український фондовий ринок має певні недоліки та проблеми, і у порівнянні з фондовими ринками розвинених країн, він є недостатньо розвиненим. Однак, сьогодні фондовий ринок продовжує зростати і розширюватися, і люди з усього світу можуть заробляти на ньому. Розвиток нових торгових інструментів, таких як фондові опціони та ф'ючерси, зробив цей ринок ще більш привабливим для інвесторів з різним рівнем ризику та доходу. У сучасному ринковому економічному середовищі частиною механізму фондового ринку є професійні учасники, які здійснюють на ринку різні види професійної діяльності. Тим самим професійні учасники забезпечують можливості інших учасників фондового ринку щодо здійснення процесів купівлі-продажу цінних паперів, їх зберігання, обліку, котирування, безризикового обміну тощо. З кожним роком фондовий ринок та його професійні учасники продовжують удосконалюватися та інтегруватися в міжнародний фондовий ринок. При цьому, змінюються регуляторно-правові основи здійснення професійної діяльності, які впливають як на виокремлення видів професійної діяльності, що можуть здійснюватися на фондовому ринку, так і на особливості їх здійснення тими чи іншими учасниками ринку. Тому, дослідження суті, видів, регуляторно-правових засади здійснення професійної діяльності на фондовому ринку та управління нею на в сучасних умовах невизначеності та мінливості все більше актуалізуються.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та регуляторно-правові засади функціонування на фондовому ринку професійних учасників, особливостей здійснення ними різних видів професійної діяльності наразі висвітлені в наукових працях багатьох дослідників. Так, питанням сутності фондового ринку, ролі та функціонуванню його учасників, особливостям здійснення різних видів професійної діяльності на фондовому ринку (торгівля цінними паперами, депозитарна та клірингова діяльність, діяльність з управління активами інституційних інвесторів тощо) присвячені роботи таких учених-економістів, як: Вівчар О.Й., Кузьминчук Н. В., Куценко Т. М., Олійник О.І., Пономарьова О.Б., Татарин Н.Б. та інших. Однак, незважаючи на те, що основні та функціональні характеристики професійної діяльності на фондовому ринку були широко розкриті, потребують подальшого дослідження питання підвищення ефективності здійснення різних видів професійної діяльності на основі розвитку підходів до управління ними в сучасних умовах.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних, регуляторно-правових засад професійної діяльності на фондовому, а також напрямів підвищення ефективності здійснення різних видів професійної діяльності в сучасних умовах, відповідно до розвитку підходів управління ними.

Згідно з метою кваліфікаційної роботи виокремлено такі завдання щодо її досягнення:

- дати видову характеристику професійної діяльності на фондовому ринку;
- дослідити регуляторно-правові засади провадження професійної діяльності на фондовому ринку;
- дати кількісну оцінку ліцензійованих професійних учасників фондового ринку України та проаналізувати результати провадження ними професійної діяльності у 2018-2022 роках;
- охарактеризувати діяльність АБ «УКРГАЗБАНК» та здійснити аналіз її фінансово-майнового забезпечення у 2020-2022 роках;

- визначити напрями розвитку пруденційного нагляду в системі підвищення ефективності професійної діяльності на фондовому ринку України.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні, методичні та практичні аспекти здійснення різних видів професійної діяльності на фондовому ринку України.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є діяльність професійних учасників фондового ринку, в тому числі вітчизняних банківських установ на прикладі АБ "УКРГАЗБАНК".

Методи дослідження. Вирішення завдань кваліфікаційної роботи та досягнення її мети ґрунтується на використанні таких методів дослідження: аналізу та синтезу - для обґрунтування сутності професійної діяльності на фондовому ринку; метод логічного узагальнення - для аналізу регуляторно-правових засад здійснення професійної діяльності на фондовому ринку; порівняльного аналізу - для визначення особливостей провадження різних видів професійної діяльності, здійснення пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку.

Інформаційною базою дослідження є законодавство з питань розвитку фондового ринку, дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, інформація на офіційних сайтах учасників фондового ринку, інформаційно-аналітичні видання, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в удосконаленні підходів до оцінки ефективності провадження професійної діяльності на фондовому ринку через систематизацію показників пруденційного нагляду, визначених НКЦПФР, як за видами професійної діяльності, так і за притаманними цим видам діяльності ризиками їх провадження професійними учасниками фондового ринку.

Апробація результатів дослідження. Участь у III Міжнародному Економічному форумі «Підприємництво та стратегічні напрями розвитку бізнеспроцесів в умовах глобальних викликів» (10-11 листопада 2023 р., м. Хмельницький).

1 Теоретичні та регуляторно-правові засади здійснення професійної діяльності на фондовому ринку

1.1 Видова характеристика професійної діяльності на фондовому ринку

Становлення фондового ринку є особливим етапом у розвитку кожної країни і є важливою частиною фінансово-економічної системи країни. Вигідною системою, за допомогою якої юридичні та фізичні особи можуть вільно розміщувати кошти з метою отримання доходу, тобто перетворювати свої заощадження на капітал є такий сегмент фінансового ринку, як фондовий ринок. Саме фондовий ринок задовольняє фінансові потреби суб'єктів господарювання щодо розширення їх господарської діяльності. Крім того, фондовий ринок об'єктивно створює механізм ефективного використання фінансових ресурсів, адже розміщення інструментів фондового ринку базується на вільному виборі об'єктів інвестування з певним рівнем майнової захищеності. Згідно закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" фондовий ринок прирівнюється до ринку цінних паперів та визначається, як "сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів)" [31].

Створення та функціонування національного фондового ринку України базується на врахуванні загальновідомих принципів і стандартів світового ринку цінних паперів. Тому, з метою перетворення фондового ринку України на ефективний механізм обігу цінних паперів, що сприяє економічному розвитку, забезпеченню належних умов для інвестування та надійному захисту інтересів власників цінних паперів та їхніх акціонерів, а також для забезпечення їхніх прав і законних інтересів на цьому ринку, його функціонування базується на принципах, що визначені в Концепції

функціонування та розвитку фондового ринку України [34]. Такими базовими принципами функціонування фондового ринку України є (рисунок 1.1):

- принцип соціальної справедливості, який передбачає "забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів" [34];

- принцип надійності захисту інвесторів, що передбачає "створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав" [34];

- принцип регульованості, що передбачає "створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку" [34];

- принцип контрольованості, що передбачає "створення надійно діючого механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів" [34];

- принцип ефективності, що передбачає "максимальну реалізацію потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення" [34];

- принцип правової упорядкованості, що передбачає "створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів" [34];

- принцип прозорості та відкритості, що передбачає "забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку" [34];

- принцип конкурентності, який регламентує "забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення

вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю за дотриманням правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку" [34].

Рисунок 1.1 – Базові принципи функціонування фондового ринку України
Складено за даними [34].

Дотримання зазначених принципів є обов'язковим у функціонування як фондового ринку загалом, так і окремих його учасників. Зауважимо, що учасниками фондового ринку є:

- емітенти (у тому числі іноземні) або особи, які випустили неемісійні цінні папери;
- особи, які надають забезпечення;
- інвестори у фінансові інструменти, які набули права власності на цінні папери;
- адміністратори;
- професійні учасники ринків капіталу (фондового ринку, ринку похідних фінансових інструментів та грошового ринку);
- особи, які провадять діяльність на ринках капіталу та організованих товарних ринках;
- об'єднання професійних учасників фондового ринку.

Отже, серед учасників фондового ринку чільне місце займають учасники, які провадять професійну діяльність на цьому ринку (професійні учасники ринків капіталу (фондового ринку, ринку похідних фінансових інструментів та грошового ринку) та об'єднання професійних учасників фондового ринку. Професійним учасником фондового ринку є юридична особа, яка провадить професійну діяльність на фондовому ринку в організаційно-правовій формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, вид якої визначено законом. Крім того, статус професійного учасника ринку цінних паперів має центральний депозитарій цінних паперів. Варто відмітити, що згідно чинного законодавства України професійним учасником фондового ринку не може бути юридична особа, яка відповідає хоча б одному з наступних критеріїв:

- "юридична особа створена відповідно до законодавства держави, яка здійснила збройну агресію проти України у значенні, наведеному в Ст. 1 Закону України "Про оборону";

- до юридичної особи застосовано санкції відповідно до Закону України "Про санкції";
- юридичну особу включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції
- юридична особа перебуває під контролем вищезазначених юридичних осіб, або має з такими особами істотну участь;
- юридична особа не відповідає вимогам до професійного учасника фондового ринку, визначеним законодавством" [31].

Професійних учасників фондового ринку розподіляють за певними типами (таблиця 1.1):

- професійні учасники фондового ринку - підприємства, що становлять суспільний інтерес, відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні";
- професійні учасники фондового ринку - системно важливі професійні учасники, діяльність яких впливає на стабільність функціонування ринків капіталу, в т.ч. фондового ринку;
- інші професійні учасники.

Таблиця 1.1 – Професійні учасники фондового ринку: склад, типи та їх характеристика

Професійні учасники фондового ринку	Характеристика типів професійних учасників фондового ринку
1	2
Професійні учасники фондового ринку – це...	
юридична особа, яка провадить професійну діяльність на фондовому ринку в організаційно-правовій формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, вид якої визначено законом.	
Центральний депозитарій цінних паперів	
Типи професійних учасників фондового ринку	
професійні учасники фондового ринку - підприємства, що становлять суспільний інтерес, відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні"	
професійні учасники фондового ринку - системно важливі професійні учасники, в т.ч.:	

Кінець таблиці 1.1

1	2
- материнські установи	<p>професійні учасники ринків капіталу, дочірньою компанією яких є професійний учасник ринків капіталу, кредитна установа, фінансова компанія або підприємство, що надає додаткові послуги, та які не є дочірньою компанією іншого професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансового холдингу компанії або змішаного фінансового холдингу</p> <p>професійний учасник ринків капіталу, який прямо або опосередковано володіє часткою у розмірі, що перевищує 20% капіталу (прав голосу) професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансової компанії або підприємства, що надає додаткові послуги, та який не є дочірньою компанією іншого професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансового холдингу компанії або змішаного фінансового холдингу</p>
материнські фінансові холдинги, фінансові холдинги	дочірні компанії професійного учасника фондового ринку, кредитної установи, фінансового холдингу компанії або змішаного фінансового холдингу
змішані материнські фінансові холдинги	материнські компанії (крім кредитних установ, професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів), яка разом з дочірніми компаніями, щонайменше однією з яких є кредитна установа, професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків або страховик (перестраховик), страховий (перестраховий) брокер, утворює фінансовий конгломерат)
професійні учасники ринків капіталу, неплатоспроможність або збої в діяльності яких можуть становити системний ризик для функціонування ринків капіталу	

Складено за даними [31].

Отже, до системно важливих професійних учасників фондового ринку відносяться такі учасники:

1) "материнські установи:

- професійні учасники ринків капіталу, дочірньою компанією яких є професійний учасник ринків капіталу, кредитна установа, фінансова компанія або підприємство, що надає додаткові послуги, та які не є дочірньою компанією іншого професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансового холдингу компанії (фінансова компанія, більшість або всі дочірні компанії якої складають професійні учасники ринків капіталу та організованих товарних ринків, кредитні установи або фінансові компанії та яка не є змішаним фінансовим холдингом) або змішаного фінансового холдингу;

- професійний учасник ринків капіталу, який прямо або опосередковано володіє часткою у розмірі, що перевищує 20% капіталу (прав голосу) професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансової компанії або підприємства, що надає додаткові послуги, та який не є дочірньою компанією іншого професійного учасника ринків капіталу, кредитної установи, фінансового холдингу компанії або змішаного фінансового холдингу;

2) материнські фінансові холдинги, фінансові холдинги, які не є дочірньою компанією професійного учасника фондового ринку, кредитної установи, фінансового холдингу компанії або змішаного фінансового холдингу;

3) змішані материнські фінансові холдинги - це материнські компанії (крім кредитних установ, професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів), яка разом з дочірніми компаніями, щонайменше однією з яких є кредитна установа, професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків або страховик (перестраховик), страховий (перестраховий) брокер, утворює фінансовий конгломерат);

4) професійні учасники ринків капіталу, неплатоспроможність або збої в діяльності яких можуть становити системний ризик для функціонування ринків капіталу" [31].

Професійні учасники фондового ринку мають такі обов'язки:

- дотримуватися пруденційних нормативів та інших показників і вимог (перелік, розмір та методика розрахунку яких встановлюються НКЦПФР), що

обмежують ризик операцій, пов'язаних з безпосереднім провадженням професійної діяльності на підставі ліцензії (пруденційні нормативи та інші показники і вимоги встановлюються для кожного виду професійної діяльності на фондовому ринку);

- подавати до НКЦПФР результати розрахунку показників, що підтверджують відповідність виду професійної діяльності встановленим пруденційним нормативам, у відповідні строки та у визначеному порядку.

Крім того, посадові особи професійних учасників фондового ринку повинні мати бездоганну ділову репутацію, професійну компетентність, відповідні знання, навички та досвід, а також відповідати іншим вимогам, встановленим НКЦПФР.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку можуть включати учасників, які провадять різні види професійної діяльності на фондовому ринку. Умовами для прийняття рішення про реєстрацію об'єднання професійних учасників фондового ринку є відповідність об'єднання таким вимогам:

- до складу професійного об'єднання учасників фондового ринку має входити не менше 35% учасників цього ринку за кожним видом професійної діяльності;

- розробка та оприлюднення правил і стандартів професійної діяльності на фондовому ринку, які є обов'язковими для всіх членів об'єднання;

- об'єднання має бути неприбутковою організацією відповідно до Податкового кодексу;

- володіння активами у розмірі не менше 600 тис. грн для забезпечення статутної діяльності об'єднання.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку можуть набувати статусу саморегульованих організацій за окремими видами професійної діяльності на ринку цінних паперів (СРО). При чому, одне об'єднання учасників ринку цінних паперів може набути статус СРО за кількома видами професійної діяльності на фондовому ринку. СРО є "неприбутковими об'єднаннями

фінансових установ, створені з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, яким відповідним національним органом, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг, делеговані повноваження щодо розробки та впровадження правил поведінки та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг" [32]. Завданнями СРО фондового ринку є забезпечення ефективної діяльності професійних учасників ринку, які є її членами, розробка та затвердження правил і стандартів професійної поведінки та здійснення відповідних видів професійної діяльності. Основними функціями СРО є наступні:

- нормотворча: здійснюється шляхом прийняття внутрішніх правил, що визначають порядок здійснення професійної діяльності та операцій на ринку, а також шляхом участі у законотворчій діяльності та надання професійної експертизи проектів нормативно-правових актів;

- контрольна: нагляд за дотриманням учасниками ринків фінансових послуг внутрішніх вимог саморегулювних організацій та національного законодавства; та

- правозастосування: розробка санкцій, заходів впливу та дисциплінарних заходів до членів саморегулювних організацій та процедур їх застосування; та

- арбітражна - у відносинах з органами державної влади та замовниками, що здійснюється через діяльність третейських судів, створених саморегулювними організаціями, та захист професійних інтересів членів саморегулювних організацій;

- інформаційна - здійснюється через аналіз інформації про діяльність членів та надання актуальної інформації про діяльність самих саморегулювних організацій та ринку в цілому;

- організаційна - організація навчання, сертифікації та переатестації фахівців.

Отже, професійні учасники фондового ринку здійснюють на цьому ринку різні види професійної діяльності, тобто здійснюють діяльність з надання фінансових та інших послуг під час провадження будь-якого виду діяльності.

Отже, на ринках капіталу, в т.ч. й на фондовому ринку здійснюються такі види професійної діяльності (рисунок 1.2):

- діяльність з торгівлі фінансовими інструментами;
- діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами;
- клірингова діяльність;
- депозитарна діяльність;
- діяльність з управління активами інституційних інвесторів;
- діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів [16].

Діяльність з торгівлі фінансовими інструментами здійснюють інвестиційні компанії, створені у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або з додатковою відповідальністю, для якого торгівля фінансовими інструментами є виключним видом діяльності. Діяльність з торгівлі цінними паперами деталізується у таких її підвидах, як:

- субброкерська діяльність, діяльність інвестиційної компанії, яка приймає від клієнтів доручення на укладення деривативних контрактів та здійснює операції з фінансовими інструментами за рахунок клієнта і надає відповідні доручення для виконання іншим інвестиційним компаніям, які здійснюють брокерську діяльність;

- брокерська діяльність, це діяльність інвестиційної компанії з укладання деривативних контрактів та здійснення операцій з фінансовими інструментами від імені та за рахунок клієнтів або ж від свого імені, однак за рахунок клієнтів;

- дилерська діяльність, діяльність інвестиційної компанії з укладання деривативних договорів та здійснення операцій з фінансовими інструментами від свого імені та за свій рахунок;

- діяльність з управління портфелем фінансових інструментів, діяльність інвестиційної компанії з управління портфелями фінансових інструментів, що складаються з одного або декількох фінансових інструментів, в інтересах клієнтів;

Рисунок 1.2 – Види та підвиди професійної діяльності на фондовому ринку

Складено за даними [31].

- інвестиційне консультування, діяльність інвестиційної компанії з надання індивідуальних рекомендацій клієнтам на вимогу клієнтів або за ініціативою самої інвестиційної компанії щодо розрахунків за деривативними контрактами, договорами про заміну сторін за деривативними контрактами, а також щодо операцій з фінансовими інструментами та валютними курсами;

- андеррайтинг та/або діяльність з розміщення з наданням гарантії, діяльність, що здійснюється інвестиційною компанією від свого імені та/або від імені емітента чи особи, яка розміщує цінні папери, за винагороду відповідно до умов договору про андеррайтинг;

- діяльність з розміщення без надання гарантії, діяльність, яку здійснюють інвестиційні компанії від імені емітентів або осіб, що пропонують цінні папери, відповідно до положень договору про розміщення, за яким інвестиційна компанія, діючи від імені емітента або оферента, зобов'язується на умовах та в строки, визначені проспектом цінних паперів організувати розміщення заздалегідь обумовленого обсягу цінних паперів емітента або оферента.

Професійна діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами включає такі види діяльності

- "діяльність з організації торгівлі цінними паперами на регульованому фондовому ринку;

- діяльність з організації укладення деривативних контрактів на регульованому ринку деривативних контрактів;

- діяльність з організації торгівлі інструментами грошового ринку на регульованому грошовому ринку;

- діяльність з організації торгівлі цінними паперами на фондовому БТМ (багатосторонній торговельний майданчик є багатосторонньою системою, що управляється оператором багатостороннього торговельного майданчика і у встановленому НКЦПФР порядку та згідно з визначеними таким оператором БТМ недискреційними правилами забезпечує взаємодію третіх сторін щодо

купівлі-продажу фінансових інструментів (укладання деривативних контрактів), результатом чого є договори (контракти));

- діяльність з організації укладання деривативних контрактів на БТМ деривативних контрактів;

- діяльність з організації торгівлі облігаціями на ОТМ облігацій (ОТМ - організований торговельний майданчик, що є багатосторонньою система, яка не є регульованим ринком або БТМ, управляється оператором ОТМ та відповідно до дискреційних правил такого оператора ОТМ забезпечує взаємодію третіх сторін щодо купівлі-продажу фінансових інструментів (укладання деривативних контрактів), результатом чого є відповідні договори (контракти));

- діяльність з організації укладання деривативних контрактів на ОТМ деривативних контрактів" [31].

Наступний вид професійної діяльності, що провадиться на фондовому ринку – клірингова діяльність, яка спрямована на встановлення взаємних зобов'язань (збір, звірка, коригування інформації щодо операцій з цінними паперами та підготовка бухгалтерських документів за такими операціями) та їх залік шляхом поставки та проведення розрахунків за цінними паперами. Згідно Закону України «Про ринки капіталу та неорганізовані товарні ринкуи», клірингова діяльність поділяється на такі види:

- "клірингову діяльність з визначення зобов'язань, тобто діяльність щодо здійснення клірингу, а також здійснення розрахунків у системі клірингового обліку та/або організація проведення розрахунків, у тому числі шляхом підготовки документів (інформації) для проведення розрахунків та їх направлення відповідним установам, що проводять розрахунки;

- клірингову діяльність центрального контрагента, тобто діяльність клірингової установи зі здійснення клірингу, здійснення розрахунків у системі клірингового обліку та/або організації проведення розрахунків, у тому числі шляхом підготовки документів (інформації) для проведення розрахунків та їх направлення відповідним установам, що проводять розрахунки, а також набуття взаємних прав та обов'язків сторін під час або після укладання

(вчинення): деривативних контрактів; правочинів щодо фінансових інструментів; правочинів щодо інших, активів, допущених до торгів на організованих ринках" [31].

Депозитарна діяльність - діяльність професійних учасників депозитарної системи України та НБУ з надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку та обслуговування набуття, припинення і переходу прав на цінні папери, прав на цінні папери та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, що провадять клірингову діяльність, депонентів, номінальних утримувачів, а також надання інших послуг [28].

Виділяють такі види депозитарної діяльності: депозитарної діяльності депозитарної установи; діяльності із зберігання активів інститутів спільного інвестування; діяльності із зберігання активів пенсійних фондів.

Діяльність з управління активами інституційних інвесторів є професійною діяльністю, що провадиться учасником фондового ринку - компанією з управління активами (КУА) - від свого імені або на підставі відповідного договору з інституційним інвестором за винагороду, або учасником фондового ринку - іншою фінансовою установою - на підставі договору з емітентом іпотечних облігацій. Така професійна діяльність може бути двох видів:

- діяльність з управління активами;
- діяльність з управління іпотечним покриттям.

Діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів є професійною діяльністю учасника фондового ринку, а саме компанії з управління активами недержавного пенсійного фонду, яка здійснює діяльність за винагороду від свого імені та на підставі відповідного договору з недержавним пенсійним фондом (НПФ).

Таким чином, можна відмітити, що професійна діяльність на фондовому ринку є багатовидовою, а тому потребує особливих регуляторно-правових

засад, які визначають особливості започаткування та подальшого провадження різних видів професійної діяльності.

1.2 Регуляторно-правові засади провадження професійної діяльності на фондовому ринку

Започаткування та провадження професійної діяльності на фондовому ринку України уможлиблюється лише через отримання професійними учасниками ліцензій на здійснення професійної діяльності відповідного виду. Варто відмітити, що суміщення професійної діяльності на ринках капіталу з іншими видами діяльності дозволяється лише у певних випадках, а саме:

- суміщення банківської діяльності з діяльністю з торгівлі фінансовими інструментами, депозитною діяльністю, діяльністю з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, діяльністю з управління іпотекою

- суміщення діяльності професійних учасників ринків капіталу з діяльністю з надання інформаційних послуг на ринках капіталу та організованих товарних ринках;

- поєднання діяльності професійних учасників ринків капіталу з діяльністю торговельних репозитаріїв;

- поєднання діяльності з ліквідації зобов'язань, визначених професійними учасниками ринку капіталу, з діяльністю з організації торгівлі товарами та/або з організації укладення деривативів на товарних біржах;

- поєднання діяльності організованих операторів ринку капіталу з діяльністю з організованої торгівлі товарами;

- НБУ може поєднувати свою діяльність з професійною діяльністю на ринку капіталу у випадках, які передбачені законодавством;

- центральні депозитарії цінних паперів та депозитарії можуть поєднувати свою професійну діяльність з діяльністю із забезпечення функціонування системи обліку прав власності на акції товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

Однак, зазначимо, що одночасне провадження різних видів професійної діяльності на фондовому ринку допускається, але таке суміщення видів професійної діяльності чітко регламентується законодавчо. Так, можливими поєднаннями провадження декількох видів професійної діяльності є такі:

- інвестиційні компанії можуть здійснювати діяльність з організації торгівлі цінними паперами як на ОТМ, так і на БТМ;

- оператори БТМ та оператори ОТМ (у т. ч. ті, що мають ліцензію на здійснення відповідних видів діяльності з торгівлі фінансовими інструментами) можуть здійснювати клірингову діяльність з метою визначення зобов'язань за договорами, укладеними відповідно до правил організованих ринків, які обслуговуються цими операторами, за умови, що вони мають відповідну ліцензію на здійснення такої діяльності;

- клірингова установа, яка здійснює клірингову діяльність з метою визначення зобов'язань, може здійснювати діяльність з організації торгівлі на ринках капіталів за умови отримання відповідної ліцензії;

- діяльність з управління активами інституційних інвесторів може поєднуватися з діяльністю з управління активами НПФ.

Законодавчо визначена заборона на суміщення діяльності з управління активами інституційних інвесторів з іншими видами професійної діяльності на фондовому ринку.

Отже, щоб здійснювати професійну діяльність на фондовому ринку, професійному учаснику цього ринку необхідно отримати ліцензію на провадження того чи іншого виду професійної діяльності. Тому, для кожного виду професійної діяльності на фондовому ринку розроблені та затверджені Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку:

- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) - діяльності з торгівлі цінними паперами;
- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами на регульованому ринку та з організації торгівлі фінансовими інструментами на БТМ;
- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - клірингової діяльності;
- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - депозитарної діяльності;
- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з управління активами інституційних інвесторів;
- Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з адміністрування НПФ.

Отже, щоб отримати ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) - діяльності з торгівлі цінними паперами, професійний учасник фондового ринку (ліцензіат) має відповідати таким вимогам:

- Цивільного та Господарського кодексів України щодо умов та порядку укладання договорів та особливостей здійснення операцій з цінними паперами;
- Законів України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та «Про депозитарну систему України» з питань, що стосуються провадження діяльності - діяльності з торгівлі цінними паперами;
- Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо особливостей ведення бухгалтерського обліку в частині застосування міжнародних стандартів, подання та оприлюднення фінансової звітності;
- Законів України «Про акціонерні товариства» та «Про господарські товариства» у частині виконання вимог щодо формування резервного капіталу (фонду) товариства;

- порядку прийняття та оформлення громадян на роботу відповідно до вимог Кодексу законів про працю України (укладання трудового договору з найманим працівником) (крім банку);

- нормативно-правових актів НКЦПФР, що регулюють правила (порядок) провадження професійної діяльності на фондовому ринку;

- пруденційних нормативів, встановлених Положенням щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками, для діяльності з торгівлі цінними паперами (крім банку) [39];

- умов виконання та оформлення договорів на брокерське обслуговування, разових замовлень, договорів доручення, комісії (субкомісії), андеррайтингу або договору про управління цінними паперами, що встановлені законодавством України.

Крім того, для провадження професійної діяльності на фондовому ринку - діяльності з торгівлі цінними паперами необхідно, щоб професійний учасник розробив:

- положення про провадження діяльності з торгівлі цінними паперами;

- положення про відокремлений підрозділ ліцензіата (крім банку) та/або спеціалізований структурний підрозділ, які провадять діяльність з торгівлі цінними паперами (у разі їх створення);

- положення про службу внутрішнього аудиту (контролю) (крім банку);

- положення про систему управління ризиками професійної діяльності з торгівлі цінними паперами (крім банку).

НКЦПФР конкретизовано матеріали, які мають обов'язково міститись у зазначених положеннях, крім положення про службу внутрішнього аудиту (контролю), так як це положення відноситься до документів, що автономно розробляються професійними учасниками. Перелік таких обов'язкових вимог щодо матеріалів положень представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Змістові вимоги до матеріалів, які мають бути в розроблених положеннях професійними учасниками-ліцензіатами щодо діяльності з торгівлі цінними паперами згідно чинного законодавства

Положення	Змістова вимога (вимога про порядок щодо)
1	2
положення про провадження діяльності з торгівлі цінними паперами	<ul style="list-style-type: none"> - укладання договорів; - роботи з клієнтами; - провадження діяльності з торгівлі цінними паперами за видами діяльності, на які торговець має відповідні ліцензії; - ведення обліку та подання звітності щодо операцій з цінними паперами; - ведення обліку та подання звітності щодо коштів клієнтів; - вимоги, спрямовані на врегулювання та запобігання конфлікту інтересів при провадженні професійної діяльності на фондовому ринку; - порядок і строки розгляду звернень клієнтів та професійних учасників фондового ринку; - процедуру запобігання несанкціонованому доступу до інформації з обмеженим доступом і її неправомірному використанню, у т.ч. при суміщенні різних видів професійної діяльності; - вимоги, спрямовані на запобігання маніпулюванню цінами на фондовому ринку, установлені торговцем цінними паперами.
положення про відокремлений підрозділ ліцензіата	<ul style="list-style-type: none"> - основні види діяльності, повноваження; - вимоги до наявності мінімальної кількості сертифікованих фахівців (у т. ч. керівних посадових осіб); - вимоги до наявності комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення; - вимоги до приміщення; - умови ліквідації.
положення про систему управління ризиками професійної діяльності з торгівлі цінними паперами	<ul style="list-style-type: none"> - основні принципи управління ризиками професійної діяльності з торгівлі цінними паперами; - методи виявлення, обліку та опису ризиків окремо за кожним видом ризику; - методи оцінювання ризиків та процедури внутрішнього контролю (моніторингу) рівня ризиків; - заходи щодо мінімізації ризиків та ліквідації негативних наслідків виявлених ризиків, у т.ч. порядок та джерела фінансування заходів з компенсації отриманих збитків; - порядок моніторингу дотримання пруденційних нормативів і заходи у разі їх відхилення від встановлених показників; - функції підрозділу з управління ризиками та/або працівника, відповідального за управління ризиками, та порядок його взаємодії з іншими органами ліцензіата; - контроль за ефективністю управління ризиками.

Складено за даними [12].

Щоб отримати ліцензію щодо провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами на регульованому ринку та з організації торгівлі фінансовими інструментами на БТМ, професійному учаснику фондового ринку - ліцензіату – необхідно розробити та затвердити документ, що визначає заходи для забезпечення безперервності його діяльності. Як мінімум, цей документ повинен включати:

- перелік ризиків збоїв, включаючи ризик збоїв через недоступність програмно-технічних комплексів, персоналу, приміщень, постачальників послуг або центрів обробки даних, а також через пошкодження або втрату критично важливої інформації або документів;

- заходи, яких необхідно вжити у випадку збою;

- максимальний період часу для відновлення торгів після збою;

- заходи, які необхідно вжити для перенесення електронної торгової системи в резервне місце та управління нею з резервного місця;

- резервне копіювання важливої інформації, у тому числі контактної інформації між працівниками ліцензіата, між ліцензіатом та учасниками організованого ринку капіталу, між ліцензіатом та особами, які провадять клірингову діяльність за угодами на організованому ринку капіталу, а також з Центральним депозитарієм та НБУ у випадках, передбачених законодавством;

- навчання персоналу заходам, спрямованим на забезпечення безперервності діяльності ліцензіата;

- розподіл обов'язків та визначення групи відповідальних працівників, які повинні бути готові до негайного реагування у разі виникнення збоїв;

- план постійного тестування, оцінки та перегляду заходів щодо забезпечення безперервності діяльності ліцензіата, включаючи внесення змін до таких заходів за результатами такого плану;

- заходи щодо синхронізації дати та часу визначення системи після збою;

- заходи на випадок збою у виконанні аутсорсингових критичних бізнес-процесів, у тому числі припинення виконання таких критичних бізнес-процесів постачальником послуг.

З метою забезпечення провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами ліцензіат зобов'язаний: впровадити та підтримувати в робочому стані системи та процедури, достатні для забезпечення безпеки, цілісності та конфіденційності інформації, залежно від характеру відповідної інформації; використовувати системи та засоби, що забезпечують безперервність надання послуг, довговічність та захист інформації, з метою запобігання заподіяння шкоди клієнтам або загрози інвестиціям, недотримання ліцензіатом вимог нормативно-правових актів на ринку капіталу, а також прийняття ліцензіатом ризиків, які можуть загрожувати цілісності ринку капіталу та його стабільному функціонуванню, заявник/ліцензіат повинен забезпечити організацію корпоративного управління.

Професійний учасник - ліцензіат повинен організувати корпоративне управління відповідно до вимог, викладених у Стандартах, що затверджуються НКЦПФР [7]. Такими стандартами на сьогодні є:

- Стандарт № 1 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Основні поняття та терміни», який застосовується до професійних учасників, тобто юридичних осіб, які провадять діяльність, що вважається професійною діяльністю на ринках капіталу та організованих товарних ринках, їхніх посадових осіб, інших працівників, які перебувають у трудових відносинах з професійним учасником, а також осіб, які здійснюють корпоративне управління та професійну діяльність для професійного учасника на основі не трудового договору [22];

- Стандарт № 2 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес та які не є банками», що встановлює мінімальні вимоги до організації ефективного виконання завдань наглядового органу, а також функцій системи внутрішнього контролю в суспільно важливих професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків, тобто професійних учасниках ринків капіталу та

організованих товарних ринків, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес у розумінні Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та не є банками [23];

- Стандарт № 3 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які не є банками», який встановлює мінімальні вимоги до організації ефективного виконання завдань органу нагляду, а також функцій системи внутрішнього контролю системно важливих професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків - професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, які є системно важливими професійними учасниками у розумінні Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" та не є банками [24];

- Стандарт № 4 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які не належать до підприємств, що становлять суспільний інтерес та до системно важливих професійних учасників», що встановлює мінімальні вимоги до організації ефективного виконання завдань наглядового органу, а також функцій системи внутрішнього контролю професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, які не належать до підприємств, що становлять суспільний інтерес, відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", та професійних учасників, які є системно важливими відповідно до Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" [25];

- Стандарт № 5 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які

є системно важливими професійними учасниками та які є банками», який досі не має статусу нормативно-правового акту.

Ліцензійними умовами щодо провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами на регульованому ринку та з організації торгівлі фінансовими інструментами на БТМ також визначено вимоги до розміру початкового та власного капіталу професійного учасника - ліцензіата, порядок його визначення. Так, визначено, що «розмір початкового капіталу заявника має становити не менше 22 млн грн. Джерела походження коштів, за рахунок яких сформовано початковий капітал заявника повинні бути підтверджені на підставі офіційних документів або їх копій, засвідчених в установленому порядку» [7].

З метою розрахунку початкового капіталу ліцензіата, один або декілька з наступних елементів повинні бути включені до цього розрахунку, а саме:

- інструменти капіталу, відповідно до "Вимог до інструментів капіталу, які можуть бути включені до початкового капіталу" [1];
- премії, пов'язані з інструментами капіталу;
- накопичені прибутки або збитки;
- накопичений інший сукупний дохід;
- інші резерви.

Власний капітал ліцензіата розраховується як різниця між загальною вартістю його активів та вартістю зобов'язань заявника перед іншими особами, і ця сума не може бути меншою за початковий капітал.

Для отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на ринках капіталу - клірингової діяльності, професійний учасник – ліцензіат повинен, з метою захисту клірингової діяльності:

- впровадити та підтримувати системи та процедури, достатні для забезпечення безпеки, цілісності та конфіденційності інформації з урахуванням характеру відповідної інформації, складності та різноманітності діяльності ліцензіата;

- використовувати системи та засоби, що забезпечують безперервність і швидкість надання послуг та захист інформації, яка обробляється в програмно-технічному комплексі;

- забезпечувати облік прав та обов'язків за договорами/ правочинами/ операціями, а також інформації про кошти, цінні папери, інші фінансові інструменти, товари та інші активи відповідно до вимог нормативно-правових актів з питань клірингової діяльності.

«Розмір початкового капіталу заявника/ліцензіата, який має намір або провадить клірингову діяльність з визначення зобов'язань, має становити не менше 25 млн грн. Власний капітал заявника розраховується як різниця між сукупною вартістю активів та вартістю зобов'язань заявника перед іншими особами, його розмір повинен бути не менше розміру початкового капіталу» [11].

Для отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на ринках капіталу - депозитарної діяльності, професійний учасник може обирати вид депозитарної діяльності, а саме:

- депозитарної діяльності депозитарної установи;
- діяльності із зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- діяльності із зберігання активів пенсійних фондів.

Відмітимо, що «розмір початкового капіталу заявника, який має намір або провадить депозитарну діяльність депозитарної установи, має становити не менше 4 млн грн, для провадження діяльності із зберігання активів інститутів спільного інвестування - не менше 25 млн грн» [8]. Розмір початкового капіталу заявника - банку повинен бути не менше 200 млн грн.

Ліцензію на провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з управління активами інституційних інвесторів може отримати:

- 1) НБУ - для управління активами створеного ним корпоративного пенсійного фонду;

2) юридична особа, установчі документи якої містять положення про провадження діяльності з управління активами інституційних інвесторів, а саме діяльності з управління активами, у т. ч.:

- професійний адміністратор, тобто «юридична особа, яка надає професійні послуги з адміністрування недержавних пенсійних фондів» [30];
- банк - для управління активами корпоративного пенсійного фонду, створеного ним відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення", якщо він не є довірчим керуючим цього фонду.

Ліцензію на управління іпотечним покриттям може отримати юридична особа, установчі документи якої містять положення про управління іпотечним покриттям, у т. ч. банки та КУА.

«Розмір початкового капіталу заявника (крім банку), який має намір або провадить діяльність з управління активами інституційних інвесторів для діяльності з управління іпотечним покриттям структурованих іпотечних облігацій має становити суму не меншу ніж 35 млн грн, та для діяльності з управління іпотечним покриттям звичайних іпотечних облігацій,- суму не меншу ніж 25 млн грн» [9].

Початковий капітал ліцензіата, який має намір здійснювати діяльність з управління активами інституційних інвесторів, повинен становити не менше 4 млн грн. Початковий капітал ліцензіата-банка повинен бути не меншим за встановлений законом мінімальний розмір регулятивного капіталу, тобто не менше 200 млн грн. Розмір статутного капіталу заявника/ліцензіата (крім банків), який повинен бути сформований виключно грошовими коштами, повинен становити:

- для діяльності з управління активами - не менше 7 млн грн;
- для діяльності з управління іпотечним покриттям структурованих іпотечних облігацій - не менше 35 млн грн;
- діяльності з управління іпотечним покриттям звичайних іпотечних облігацій - не менше 25 млн грн.

Для провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з адміністрування НПФ, може отримати ліцензію:

- юридична особа, зареєстрована у формі товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, яка має намір провадити діяльність з адміністрування пенсійних фондів як професійний адміністратор

- юридична особа, яка є єдиним засновником корпоративного пенсійного фонду та прийняла рішення про самостійне адміністрування такого пенсійного фонду;

- КУА, яка має ліцензію НКЦПФР на провадження професійної діяльності на ринках капіталу, а саме діяльності з управління активами інституційних інвесторів - діяльності з управління активами.

«Розмір початкового капіталу заявника (крім юридичної особи - одноосібного засновника корпоративного пенсійного фонду, яка прийняла рішення про самостійне здійснення адміністрування цього пенсійного фонду), який має намір провадити діяльність з адміністрування пенсійних фондів, має становити не менше 1,25 мільйона гривень» [10].

Розмір початкового капіталу банку-заявника на отримання ліцензії щодо провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з адміністрування НПФ повинен бути не меншим, ніж мінімальний розмір регулятивного капіталу, тобто 200 млн грн.

Професійний учасник фондового ринку, який має ліцензію зобов'язаний забезпечити створення резервного фонду (за винятком юридичної особи, яка є єдиним засновником корпоративного пенсійного фонду та прийняла рішення про самостійне управління цим пенсійним фондом).

Таким чином, фондовий ринок в Україні, хоча все ще перебуває на стадії становлення, все ж має всі підстави ефективного розвитку, які обумовлюються законодавчо-нормативною базою, що дозволяє йому виконувати повноцінно всі функції ринку цінних паперів.

2 Аналітичні засади провадження професійної діяльності на фондовому ринку України

2.1 Кількісна оцінка ліцензійованих професійних учасників фондового ринку України та аналіз результатів провадження ними професійної діяльності у 2018-2022 роках

Сьогодні фондовий ринок розглядається, як добре організована, багатокомпонентна і високотехнологічна система. Індикатори фондового ринку точно відображають реальну ситуацію в економіці з урахуванням можливих майбутніх перспектив, оскільки враховують глобальні та регіональні тенденції на валютних, фінансових, товарних, сировинних та інших ринках, а також очікування учасників ринку щодо зміни економічної ситуації в різних секторах економіки. Стрімкий та активний розвиток фондового ринку у сучасній глобальній економіці має значний вплив на всі рушійні соціально-економічні процеси в міжнародному середовищі. Звичайно, провідну роль у функціонуванні фондового ринку відіграють професійні учасники цього ринку, які провадять на ньому різні види професійної діяльності. Адже, фондовий ринок є складним механізмом, який приводиться в рух суб'єктами, що здійснюють на ньому свою специфічну професійну діяльність. Операцією на ринку цінних паперів є сукупність юридично значущих дій, що вчиняються одним або кількома суб'єктами фондового ринку спрямованих на досягнення певного результату, пов'язаного з емісією й обігом цінних паперів. Ефективне функціонування фондового ринку пов'язане з наявністю цілісної інфраструктури та професійних учасників, що здійснюють свою діяльність на цьому ринку. Варто відмітити, що за даними НКЦПФР, станом на 01.01.2023 р. загальна кількість професійних учасників ринків капіталу, які мали чинні ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку -

діяльність з торгівлі фінансовими інструментами, становила 174 юридичні особи, з яких мали [16]:

- 170 - ліцензій на провадження брокерської діяльності;
- 170 - ліцензій на провадження субброкерської діяльності;
- 132 - ліцензії на провадження дилерська діяльність;
- 34 - ліцензій на провадження діяльності з розміщення без надання гарантії;
- 16 - ліцензій на провадження діяльності з управління портфелем фінансових інструментів;
- 1 - ліцензія на провадження діяльності з управління іпотечним покриттям;

.1 – ліцензія на провадження такого виду професійної діяльності, як інвестиційне консультування;

0 – ліцензій на провадження такого виду професійної діяльності, як андеррайтингу та/або діяльності з розміщення з наданням гарантії.

Станом на 31.12.2022 року мали ліцензії на на провадження професійної діяльності, пов'язаної з організацією торгівлі фінансовими інструментами, в рамках якої передбачені такі види діяльності, як: діяльність з організації торгівлі цінними паперами на регульованому фондовому ринку; діяльність з організації укладення деривативів на регульованому ринку деривативів, діяльність з організації торгівлі цінними паперами на фондовому БТМ; діяльність з організації укладення деривативних контрактів на БТМ, такі оператори організованих ринків капіталу, як:

- ПАТ «Фондова біржа «Перспектива»;
- •АТ «Фондова біржа «ПФТС»;
- •ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа»;
- •АТ «Українська біржа».

Загальна кількість професійних учасників, які мали ліцензії на провадження професійної діяльності – депозитарної діяльності, становила 160 юридичних осіб.

Динаміку кількості професійних учасників фондового ринку, які мали ліцензії станом на 01.01.2019-01.01.2023 рр. представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Динаміка кількості професійних учасників фондового ринку, які мали ліцензії станом на 01.01.2019-01.01.2023 рр.

Ліцензії на провадження професійної діяльності за її видами	На 01.01.								
	2019	2020	Зміна до 2019	2021	Зміна до 2020	2022	Зміна до 2021	2023	Зміна до 2022
діяльності з торгівлі фінансовими інструментами	242	221	-21	211	-10	188	-23	174	-14
депозитарної діяльності депозитарної установи	198	186	-12	178	-8	165	-13	160	-5
діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами	5	4	-1	5	+1	4	-1	4	0
клірингової діяльності з визначення зобов'язань	1	1	0	1	0	7	+6	8	+1
діяльності з управління активами	299	297	-2	304	+7	307	+3	301	-6
діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів	*	*	*	21	*	21	0	20	-1
діяльності з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю	*	*	*	49	*	40	-9	37	-3
Загальна кількість ліцензій	745	709	-36	769	-10	732	-37	704	-28

Складено за даними [21].

З даних таблиці 2.1 видно, що, за аналізований період, загальна кількість професійних учасників ринків капіталу, які мали чинні ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку з року в рік зменшувалась (у 2019 р. вона зменшилась на 36 професійних учасників; у 2020 р – на 10; у 2021 р. – на 37, а у 2022 р. ще на 28 учасників). Відмітимо, що майже за всіма видами професійної діяльності на фондовому ринку спостерігається зменшення кількості професійних учасників, які мають ліцензії на їх провадження. Виключенням є такий вид професійної діяльності, як клірингова діяльність визначення зобов'язань, кількість ліцензійованих професійних учасників ринку за якою в останні два роки зростала (у 2021 році їх кількість зросла на 6 професійних учасників, а у 2022 році зростання було ще на 1 учасника). Найбільша кількість ліцензій відзначається за таким видом професійної діяльності, як діяльність з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами). Так, у 2018 році їх частка у загальній кількості професійних учасників фондового ринку, які мали ліцензії становила 40,13%, у 2019 р. вона зросла до 41,89%, у 2020 р. її величина дещо зменшилась до 39,53%, у 2021 р. знову відбулось її зростання до 41,94%, яке продовжилось і у 2022 р., в якому вона сягнула найвищого показника – 42,76%. Друге місце за питомою вагою в загальній кількості професійних учасників фондового ринку, які мали ліцензії, займають професійні учасники, що провадили діяльність з торгівлі фінансовими інструментами.

Необхідно зауважити, що за аналізований період відбувалось й анулювання ліцензій. Так, щорічне скорочення кількості професійних учасників фондового ринку за рахунок анулювання їх ліцензій НКЦПФР на пені види професійної діяльності було таким:

- у 2018 р. було анульовано 13 ліцензій на провадження професійної діяльності з торгівлі фінансовими інструментами;
- у 2019 р. було анульовано 20 ліцензій на провадження такого виду професійної діяльності, як депозитарна діяльність;

- у 2020 р. було анульовано 36 ліцензій на провадження професійної діяльності з торгівлі фінансовими інструментами;
- у 2021 р. було анульовано 65 ліцензій на провадження професійної діяльності з торгівлі фінансовими інструментами;
- у 2022 р. було анульовано 84 ліцензій на провадження професійної діяльності з торгівлі фінансовими інструментами.

Фондовий ринок характеризується насамперед обсягом торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу. Тому, необхідним є аналіз результатів здійснення професійної діяльності щодо торгівлі фінансовими інструментами на фондовому ринку за такими напрямками:

- за обсягом торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу (таблиця 2.2);
- за обсягом торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту (таблиця 2.3);
- за обсягом торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту (у розрізі операторів організованих ринків капіталу) (таблиця 2.4);
- за обсягом торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу за видами ринку (таблиця 2.5).

Отже, аналіз даних таблиці 2.2 дає змогу відмітити, що за аналізований період найбільший загальний обсяг торгів фінансовими інструментами здійснено на такому операторі організованих ринків капіталу, як АТ «ПЕРСПЕКТИВА», який становить 793497 млн грн. При цьому, відмітимо, що у 2018-2021 роках спостерігається щорічне зростання обсягів торгівлі цим оператором (у 2019 р. порівняно із 2018 р. обсяг торгівлі фінансовими інструментами зріс на 59038,3 млн грн (на 46,37%); у 2020 порівняно із 2019 р. він зріс ще на 15091,9 млн грн (на 8,10%) і у 2021 р. зростання порівняно із попереднім роком склало 15657,9 млн грн (7,77%).

Таблиця 2.2 – Динаміка обсягів торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом 2018-2022 рр.

У мільйонах гривень

Роки	УБ	ПФТС	УМВБ	ПЕРСПЕКТИВА	Іннекс	Усього
2018	20992,2	112518	34,94	127325	0,49	260871
2019	3840,18	114758	4,36	186363	0	304966
Абсолютний приріст	-17152	+2239,75	-30,58	+59038,3	-0,49	+44095
Відносний приріст, %	-81,71	+1,99	-87,52	+46,37	-100,0	+16,90
2020	2413,95	131535	6,77	201455	0	335410
Абсолютний приріст	-1426,2	+16776,6	+2,41	+15091,9	0	+30444,7
Відносний приріст, %	-37,14	+14,62	+55,28	+8,10	0	+9,98
2021	13290,6	221544	13,12	217113	0	451961
Абсолютний приріст	+10876,7	+90009,3	+6,35	+15657,9	0	+116550
Відносний приріст, %	+450,58	+68,43	+93,80	+7,77	0	+34,75
2022	15416,8	83974,3	4,44	61240,4	0	160636
Абсолютний приріст	+2126,21	-137569	-8,68	-155873	0	-291325
Відносний приріст, %	+16,0	-62,10	-66,16	-71,79	0	-64,46
Усього за аналізований період	55953,7	664329	63,63	793497	0,49	1513844

Складено за даними [5].

Що ж стосується 2022 р., то тут відмічається різкий спад торгів на 155873 млн грн (на 71,79%), що пояснюється повномасштабним вторгненням росії на територію України і, як результат, введенням в нашій державі воєнного стану. Загалом у 2018-2022 роках спостерігається концентрація торгівлі фінансовими інструментами на трьох операторах організованих ринків капіталу: АТ «Українська біржа» (УБ); АТ «ПФТС» та АТ «ПЕРСПЕКТИВА». У 2021-2022 роках лише АТ «Українська біржа» (УБ) демонструє приріст обсягів торгів фінансовими інструментами (у 2021 р. вони зросли на 10876,7 млн грн (на 450,58%), а у 2022 р. на 2126,21 млн грн (на 16,0%)). Дані таблиці 2.3 свідчать, що найбільший обсяг торгів фінансовими інструментами на організованих

ринках капіталу (на фондовому ринку) у 2018-2022 р. зафіксовано за таким видом фінансових інструментів, як облігації внутрішніх державних позик (обсяг торгів ними становить за цей період 1466960 млн грн).

Таблиця 2.3 – Динаміка обсягів торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту протягом 2018-2022 рр.

У мільйонах гривень

Роки	Акція	Акція іноземного емітента	Акція КІФ	Інвестиційний сертифікат	Облігація внутрішніх державних позик	Облігація внутрішніх місцевих позик	Облігація зовнішніх державних позик	Облігація іноземного емітента	Облігація іноземної держави	Облігація підприємства	Опціонний сертифікат	Ф'ючерсний контракт	Фінансовий інструмент	Загальний підсумок
2018	1215,9	0	0	272,0	246474,7			0	0	10267,0	2641,1			260870,8
2019	337,8	25,7	0	331,8	295249,5	5,4	44,2	0	0	8761,9	209,5			304965,7
Абсолютний приріст	-878,1	+25,7	0	+59,8	+48774,8	+5,4	+44,2	0	0	-1505,1	-2431,6	0	0	+44094,9
Відносний приріст, %	-72,22	100,0	0	+21,99	+19,79	+100,0	+100,0	0	0	-14,66	-92,07	0	0	+16,9
2020	594,1	6,9	3,7	50,8	328654,0	3856,5	1155,3	71,4	4,1	927,6	59,8	23,4	2,82	335410,4
Абсолютний приріст	256,3	-18,8	+3,7	-281	+33404,5	+3851,1	+1111,1	+71,4	+4,1	-7834,3	-149,7	+23,4	+2,82	+30444,7
Відносний приріст, %	75,87	-73,15	+100,0	-84,69	+11,31	+71316,7	+2513,8	+100,0	+100,0	-89,41	-71,46	+100,0	+100,0	+10,0
2021	591,1	104,2	0,1	15,7	443756,9	1916,0	2784,7	109,4	228,1	2395,0	22,1	37,2	0,01	451960,6
Абсолютний приріст	-3	+97,3	-3,6	-35,1	+115102,9	-1940,5	+1629,4	+38,0	+224,0	+1467,4	-37,7	+13,8	-2,81	+116550,2
Відносний приріст, %	-0,50	+1410,	-97,30	-69,09	+35,02	-50,32	+141,04	+53,22	+5463,4	+158,2	-63,04	+58,97	-99,65	+34,75
2022	91,75	936,6	2,9	1,5	152825,2	61,5	3819,3	88,3	2296,1	197,9	0	5,9	0	160636,0
Абсолютний приріст	-499,35	+832,4	+2,8	-14,2	-290932	-1854,5	+1034,6	-21,1	+2068,0	-2197,1	-22,1	-31,3	-0,01	-291325
Відносний приріст, %	-84,48	+798,9	+2800	-90,45	-65,56	-96,79	+37,15	-19,29	+906,62	-91,74	-100,0	-84,14	-100,0	-64,46
Усього за аналізований період	2830,65	1073,4	6,7	671,8	1466960	5839,4	7803,5	269,1	2528,3	22549,4	2932,5	66,5	2,83	1208878

Складено за даними [5].

За даними таблиці 2.2 загальний обсяг торгів фінансовими інструментами у розрізі років був найбільшим у 2021 р. і дорівнював 451960,6 млн грн, що становить 29,86% загального обсягу торгів за 2018-2022 рр.).

Дані таблиці 2.3 свідчать, що найбільший обсяг торгів фінансовими інструментами на організованих ринках капіталу (на фондовому ринку) у 2018-2022 р. (1466960 млн грн) зафіксовано за таким видом фінансових інструментів, як облігації внутрішніх державних позик. Їх частка у загальному обсязі за роками аналізованого періоду становила: у 2018 р. - 16,8%; у 2019 р. – 20,13; у 2020 р. – 22,4%; у 2021 р. – 30,25% ; у 2022 р. – 10,42%. При цьому, найбільші торги облігаціями внутрішньої державної позики за весь аналізований період демонструє оператор організованих ринків капіталу АТ «ПЕРСПЕКТИВА», про що свідчать дані таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягів торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу з розподілом за видом фінансового інструменту (у розрізі операторів організованих ринків капіталу) протягом 2018-2022 рр.

У мільйонах гривень

Оператор Організованих ринків капіталу	Акція	Акція іноземного емітента	Акція КІФ	Інвестиційний сертифікат	Корпоративна облігація	Облігація внутрішніх державних позик України	Облігація внутрішніх місцевих позик	Облігація зовнішніх державних позик України	Облігація іноземного емітента	Облігація іноземної держави	Облігація підприємства	Ф'ючерний контракт / опційний сертифікат	Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
УБ	1469,77	517,33	3	29,04	11,26	44734,95	77,84	2397,59	60,62	8,73	4757,9	1885,67	55953,72
2018	776,66	0	0	4,22	0	16578,55	0	0	0	0	1789,21	1843,52	20992,16
2019	82,81	3,37	0	0,14	0	1056,04	0	0	0	0	2697,81	0	3840,18
2020	191,93	6,75	0,00	7,45	0	1998,87	21,38	121,63	5,84	0,00	43,50	16,60	2413,95
2021	330,19	94,95	0,11	15,74	0	11436,32	51,66	1104,48	9,20	5,68	218,14	24,13	13290,61
2022	88,18	412,26	2,89	1,49	11,26	13665,17	4,80	1171,48	45,58	3,05	9,24	1,42	15416,82
Абсолютний приріст від 2018	-688,48	+412,26	+2,89	-2,73	+11,26	-2913,38	+4,8	+1171,48	+45,58	+3,05	-1779,97	-1842,1	-5575,34
Відносний при ріст від 2018, %	-88,65	100,0	100,0	-64,69	+100,0	-17,57	+100,0	+100,0	+100,0	+100,0	-99,48	-99,92	-26,56
ПФТС	1290,51	555,02	3,74	577,1	186,61	639405,25	5336,37	4209,8	191,88	1006,39	11566,04	0	664328,77
2018	373,93	0	0	202,05	0	108118,43	0	0	0	0	3823,76	0	112518,20
2019	254,13	22,31	0	331,65	0	108590,73	5,41	0	0	44,16	5509,54	0	114757,94

Кінець таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2020	402,20	0,20	3,72	43,40	0	125899,61	3440,29	857,95	65,52	4,09	817,55	0	131534,53
2021	256,68	8,47	0,02	0,00	0	216624,34	1835,01	1275,52	100,23	222,38	1221,12	0	221543,78
2022	3,57	524,04	0,00	0,00	186,61	80172,14	55,66	2076,33	26,13	735,76	194,07	0	83974,32
Абсолютний приріст від 2018	-370,36	+524,04	0	-202,05	+186,61	-27946,29	+55,66	+2076,33	+26,13	+735,76	-3629,69	0	-28543,88
Відносний приріст від 2018, %	-99,05	+100,00	0	-100,0	+100,0	-25,85	+100,0	+100,0	+100,0	+100,0	-94,92	0	-25,37
УМВБ	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28,6	63,6
2018	34,91	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	34,91
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4,36	4,36
2020	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6,77	6,77
2021	0,09	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13,03	13,12
2022	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4,44	4,44
Абсолютний приріст від 2018	-34,91	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+4,44	-30,47
Відносний приріст від 2018, %	-100,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+100,0	-87,28
ПЕРСПЕКТИВА	34,94	1,04	0	65,72	0	782819,97	425,27	1151,86	16,57	1557,26	6336,69	1087,53	793496,87
2018	29,96	0	0	65,71	0	121777,68	0	0	0	0	4654,02	797,60	127324,98
2019	0,86	0	0	0,01	0	185602,69	0	0	0	0	554,50	205,18	186363,23
2020	0	0	0	0	0	200755,50	394,83	175,70	0	0	66,50	62,6	201455,17
2021	+4,12	+0,74	0	0	0	+215696,2	+29,38	+404,67	0	0	+955,79	+22,15	+217113,06
2022	0	0,30	0	0	0	58987,88	1,06	571,49	16,57	1557,26	105,88	0,00	61240,43
Абсолютний приріст від 2018	-29,96	+0,3	0	-65,71	0	-62789,8	+1,06	+571,49	+16,57	+1557,26	-4548,14	-797,6	-66084,55
Відносний приріст від 2018, %	-100,0	+100,0	+100,0	-100,0	0	-51,56	+100,0	+100,0	+100,0	+100,0	-97,72	-100,0	-51,90

Складено за даними [5].

Так, за 2018-2022 рр. загальний обсяг торгів облігаціями внутрішньої державної позики АТ «ПЕРСПЕКТИВА» складає 782819,97 млн грн (це 53,36% у загальному обсязі торгів цими фінансовими інструментами). Друге місце щодо обсягів торгівлі облігаціями внутрішньої державної позики за аналізований період займає оператор АТ «ПФТС», на якому обсяг торгів склав за 5 аналізованих років 639405,25 млн грн, що на 143414,72 млн менше ніж на операторі АТ «ПЕРСПЕКТИВА». Третє місце за обсягами торгів зазначеним фінансовим інструментом належить оператору АТ «Українська біржа» (УБ), який забезпечив обсяг у розмірі 44734,95 млн грн, що на 738085,02 млн грн менше, ніж забезпечено обсяг торгівлі оператором АТ «ПЕРСПЕКТИВА». Як відомо торгівля фінансовими інструментами може відбуватися як на первинному, так і на вторинному ринках. Динаміка обсягів цих торгів наведена в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Динаміка обсягів торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу за видами ринку за 2018-2022 рр.

У мільйонах гривень

Організатор торгівлі	Первинний ринок			Усього на первинному ринку	Вторинний ринок					Усього на вторинному ринку	Усього
	Строковий ринок	Спотовий ринок	Ринок приватизації		Ринок РЕПО	Строковий ринок	Спотовий ринок	Ринок приватизації	Ринок цінних паперів, на які звернено стягнення		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ПФТС	0	2556,04	0	2556,04	31800,46	0	629970,95	1,28	0	661772,77	664328,53
2018	0	1262,90	0	1262,90	8263,60	0	102990,4	1,28	0	111255,3	112518,0
2019	0	552,88	0	552,88	5373,33	0	108831,7	0	0	114205,1	114757,9
2020	0	246,45	0	246,45	2551,61	0	128736,47	0	0	131288,08	131534,53
2021	0	420,45	0	420,45	8755,24	0	212368,10	0	0	221123,33	221543,78
2022	0	73,36	0	73,36	6856,68	0	77044,28	0	0	83900,96	83974,32
Абсолютний приріст від 2018	0	-1189,54	0	-1189,54	-1406,92	0	-25946,12	-1,28	0	-27354,34	-28543,68
Відносний приріст від 2018, %	0	-94,19	0	-94,19	-17,03	0	-25,19	-100,0	0	-24,59	-25,37
Перспектива	0	2907,45	0	2907,45	238671,76	0,13	551917,41	0,07	0	790589,46	793496,86
2018	0	2899,65	0	2899,65	32239,62	0,13	92185,6	0	0	124425,4	127325,0
2019	0	7,80	0	7,80	62775,8	0	123579,5	0,07	0	186355,4	186363,2
2020	0	0	0	0	55372,98	0	146082,19	0	0	201455,17	201455,17
2021	0	0	0	0	70962,72	0	146150,33	0	0	217113,06	217113,06
2022	0	0	0	0	17320,64	0	43919,79	0	0	61240,43	61240,43
Абсолютний приріст від 2018	0	-2899,65	0	-2899,65	-14918,98	-0,13	-48265,81	0	0	-63184,97	-66084,57
Відносний приріст від 2018, %	0	-100,0	0	-100,0	-46,28	0	-52,36	0	0	-50,78	-51,90
УБ	100,3	4428,71	0	4529,01	11749,29	1885,68	37754,71	1,92	33,18	51424,68	55953,78
2018	0	1737,63	0	1737,63	433,80	1843,53	16942,1	1,92	33,18	19254,5	20992,2
2019	0	2691,08	0	2691,08	3,14	0	1145,97	0	0	1149,1	3840,2
2020	0	0	0	0	451,69	16,6	1945,7	0	0	2413,95	2413,95
2021	100,30	0	0	100,30	6667,13	24,13	6499,06	0	0	13190,31	13290,61
2022	0	0	0	0	4193,53	1,42	11221,88	0	0	15416,82	15416,82
Абсолютний приріст від 2018	0	-1737,63	0	-1737,63	3759,73	-1842,11	-5720,22	-1,92	-33,18	-3837,68	-5575,38
Відносний приріст від 2018, %	0	-100,0	0	-100,0	866,70	0	-33,76	0	0	-19,93	-26,56
УМВБ	8,55	22,79	3,57	34,91	0	21,86	6,86	4,44	0	28,72	63,59
2018	8,55	22,79	3,57	34,91	0	0,03	0	0	0	0,03	34,9
2019	0	0	0	0	0	4,36	0	0	0	4,36	4,36
2020	0	0	0	0	0	0	6,77	0	0	6,77	6,77

Кінець таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2021	0	0	0	0	0	13,03	0,09			13,12	13,12
2022	0	0	0	0	0	4,44	0	0	0	4,44	4,44
Абсолютний приріст від 2018	-8,55	-22,79	-3,57	-34,91	0	4,41	0	0	0	4,41	-30,46
Відносний приріст від 2018, %	0	-100,0	0	-100,0	0	0	0	0	0	14700,0	-87,28
Загальний обсяг торгів	108,85	9914,99	3,57	10027,41	282221,51	1907,67	1219649,9	7,71	33,18	1503815,6	1513842,8

Складено за даними [5].

Як свідчать дані таблиці 2.5, у 2018-2022 рр. обсяг торгів фінансовими інструментами на вторинному ринку займає левову частку загального обсягу торгів (99,66%), що значно перевищує (на 1493788,22 млн грн) обсяги торгів на первинному ринку. При цьому відмітимо, що найбільші за обсягом торги фінансовими інструментами на вторинному ринку за період 2018-2022 рр. зафіксовано у 2021 році, коли їх обсяг склав 451439,82 млн грн. Якщо виокремлювати конкретного оператора організованих ринків капіталу, який забезпечив найбільший обсяг торгів у 2021 р., то ним є АТ «ПФТС» із обсягом торгів 221123,33 млн грн. І серед операторів організованих ринків капіталу найбільший обсяг торгів фінансовими інструментами на вторинному ринку у аналізованому періоді продемонстровано АТ «ПЕРСПЕКТИВА» (обсяг торгів за 2018-2022 рр. становить 2021 р.- 790589,46 млн грн).

Отже, найбільшою проблемою для торговців цінними паперами є зниження попиту на їхні послуги. Причиною цього є зниження активності на фондовому ринку, яка пояснюється війною, яка розв'язана росією і, яка ведеться на території нашої держави.

2.2 Характеристика діяльності та аналіз фінансово-майнового забезпечення АБ «УКРГАЗБАНК» у 2020-2022 роках

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є діяльність професійних учасників фондового ринку, в тому числі вітчизняних банківських установ на прикладі АБ "УКРГАЗБАНК", який був зареєстрований у 1993 році як закрите акціонерне товариство - Акціонерний комерційний банк "Хаджибейбанк". У 1995 році банк змінив назву на АБ "Інтергазбанк", а в 1996 році - на АБ "УКРГАЗБАНК". Метою діяльності АБ "УКРГАЗБАНК" є "здійснення банківських операцій з метою отримання прибутку для власного розвитку та в інтересах акціонерів" [14].

На підставі банківської ліцензії АБ "УКРГАЗБАНК" має право здійснювати банківську діяльність шляхом надання банківських послуг, до яких належать:

- залучення у вклади (депозити) грошових коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах та вкладних (депозитних) рахунків;
- розміщення у вклади грошових коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

АБ "УКРГАЗБАНК" також має право здійснювати такі види діяльності: інвестиції, випуск власних цінних паперів, випуск, розповсюдження та проведення лотерей, зберігання цінностей або надання в майновий найм індивідуальних сейфів, інкасація коштів та перевезення валютних цінностей, надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських послуг та інших фінансових послуг.

Стратегічна діяльність на 2024 рік спрямована на подальший розвиток АБ "УКРГАЗБАНК" як інвестиційно привабливої фінансової установи шляхом реалізації заходів, які дозволять йому вийти на новий рівень

конкурентоспроможності. Важливим завданням для АБ "УКРГАЗБАНК" є збільшення масштабів, прибутковості та ефективності його діяльності. При цьому, банк зосередиться на підвищенні гнучкості, швидкості та клієнтоорієнтованості, впровадженні нових технологій та підготовці нового покоління співробітників, що створить додаткову вартість для банку та відкриє шлях до подальшої приватизації. [14].

Істотну участь в АБ «УКРГАЗБАНК» станом на 01.01.2021 має Держава Україна в особі Міністерства фінансів України, відсоток істотної участі – 94,9409%. Узагальнена схема структури власності АБ «УКРГАЗБАНК» представлена в додатку А.

Станом на 01.01. 2023 р. АБ "УКРГАЗБАНК" має істотну участь у наступних установах:

- ЗАТ "Розрахункова палата Київської універсальної біржі", відсоток істотної участі - 15%;

- ТОВ "Медіа-Сервіс", відсоток істотної участі - 10%.

Позиції АБ "УКРГАЗБАНК" на банківському ринку України станом на 01.01.2021-01.01.2023 рр. наведено в таблиці 2.6.

Станом на 01.01.2021 статутний капітал АБ "УКРГАЗБАНК" становив 13837 млн грн, який поділений на 13836522922 простих іменних акцій та 477078 привілейованих іменних акцій. Як вже зазначалось, найбільшим бенефіціарним власником є Українська держава в особі Міністерства фінансів України, якій належить 94,940948% статутного капіталу банку. Жоден інший акціонер не володіє більш ніж 1,0% статутного капіталу АБ "УКРГАЗБАНК".

У 2020-2022 роках АБ "УКРГАЗБАНК" надавав послуги підприємствам нафтогазової, транспортної та енергетичної галузей, оборонної промисловості, бюджетним та освітнім установам, транспортним та логістичним компаніям, агропромислому комплексу, будівництву та виробництву будівельних матеріалів, небанківським фінансовим установам, виробникам продуктів харчування та напоїв, виробникам та дистриб'юторам медичної та фармацевтичної продукції, виробникам машин та обладнання тощо.

Таблиця 2.6 – Частка АБ «УКРГАЗБАНК» за основними показниками діяльності в банківській системі України станом на 01.01.2021-01.01.2023 рр.

У відсотках

Показники	Частка на ринку, роки		
	На 01.01.		
	2021	2022	2023
Власний капітал	3,9	4,12	4,08
Активи	6,02	7,98	7,83
Портфель цінних паперів	7,38	7,18	17,04
Кредити та заборгованість клієнтів, у т.ч	7,62	4,47	7,97
юридичних осіб	8,85	4,93	9,91
фізичних осіб	2,43	2,63	2,14
Кошти клієнтів, у т. ч.	6,78	9,43	9,19
юридичних осіб	10,2	13,94	13,66
фізичних осіб	4,13	4,99	4,36

Складено за даними додатків Б, В, Г, Д

У 2021 році АБ "УКРГАЗБАНК" суттєво зміцнив свої позиції на українському банківському ринку за показниками приросту клієнтів, динаміки боргового та екологічного кредитних портфелів, динаміки документарного бізнесу, валютних операцій та комісійних доходів. Протягом року банк залучив 497 нових корпоративних клієнтів, у тому числі 450 активних клієнтів, а також активізував/розширив співпрацю з більш ніж 30 групами клієнтів - існуючими клієнтами банку. Цільовими клієнтами були визначені клієнти приватного сектору, які є національними лідерами у ключових галузях економіки. Ще однією перевагою такого підходу є те, що корпоративна клієнтська база була диверсифікована в бік приватних (неурядових) клієнтів.

Для аналізу фінансово-майнового забезпечення діяльності АБ "УКРГАЗБАНК" за останні три роки рекомендується використовувати згруповані баланси за даними звітності українських банків за 2020-2022 роки (додатки Б, В, Г, Д).

Перш за все, аналізуючи фінансові результати банку (додаток Б, таблиця 2.7), ми бачимо, що 2020-2022 роки - це роки, в яких діяльність банку була прибутковою.

Таблиця 2.7 – Динаміка фінансових результатів АБ "УКРГАЗБАНК" за 2020-2022 роки

Показники	Рік			Відхилення (+,-)			
	2020	2021	2022	2021 р від 2020 р.		2022 р. від 2021 р.	
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	%	тис. грн	%
Процентні доходи	8366826	9663937	9576262	+1297111	+15,50	-87675	-0,91
Процентні витрати	5155904	6924050	6366658	+1768146	+34,29	-557392	-8,05
Чистий процентний дохід	3210922	2739887	3209604	-471035	-14,67	+469717	+17,14
Комісійні доходи	965191	1363104	1618635	+397913	+41,23	+255531	+18,75
Комісійні витрати	204301	298538	382655	+94237	+46,13	+84117	+28,18
Чистий комісійний дохід	760890	1064566	1235980	+303676	+39,91	+171414	+16,10
Торговий результат	165760	301344	397054	+135584	+81,80	+95710	+31,76
Інші операційні доходи	175958	270311	364431	+94353	+53,62	+94120	+34,82
Інші доходи	35279	489244	83709	+453965	+1286,79	-405535	-82,89
Всього доходів	4348811	4865353	5290779	+516542	+11,88	+425426	+8,74
Відрахування до резервів	990843	510012	1356352	-480831	-48,53	+846340	+165,95
Адміністративні та інші операційні витрати	2476245	3010369	3422923	+534124	+21,57	+412554	+13,70
Всього витрат	3467089	3520381	4779275	+53292	+1,54	+1258894	+35,76
Прибуток/збиток до оподаткування	881722	1344972	511504	+463250	+52,54	-833468	-61,97
Витрати на податок на прибуток	113023	55976	100465	-57047	-50,47	+44489	+79,48
Прибуток/збиток після оподаткування	768698	1288995	411039	+520297	+67,69	-877956	-68,11

Складено за даними додатка Б.

Причому у 2021 році прибуток після оподаткування збільшився на 520297 тис. грн або на 67,69% порівняно з 2020 роком, а у 2022 році порівняно з 2021

роком цей показник зменшився на 877956 тис. грн або на 68,11%. На динаміку прибутку АБ "УКРГАЗБАНК" у вищезазначені роки суттєво вплинули:

- у 2021 році збільшення чистого комісійного доходу на 303676 тис. грн або 39,91% , збільшення торгового прибутку на 135584 тис. грн або 81,8% та зменшення відрахувань до резервів на 480831 тис. грн або 48,53%;

- у 2022 році зменшення інших доходів на 405535 тис. грн або 82,89% та значне збільшення резервів на 846340 тис. грн або 165,95%.

Капітал будь-якого банку є фінансовою основою його розвитку, завдяки якій банк здійснює компенсаційні виплати вкладникам та кредиторам, підтримує обсяги активних операцій відповідно до своїх стратегічних цілей. Не є винятком і АБ "УКРГАЗБАНК", складові капіталу якого представлені в додатку В. Аналіз динаміки загального обсягу та складових капіталу АБ "УКРГАЗБАНК" за 2020-2022 роки наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Аналіз динаміки величини та складових капіталу АБ «УКРГАЗБАНК» за 2020-2022 роки

Капітал	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис. грн	%
Статутний капітал	13318561	13318561	0	0	13318561	0	0
Емісійні різниці	135942	135942	0	0	135942	0	0
Незарєстровані внески до статутного капіталу	0	0	0	0	0	0	0
Інший додатковий капітал	-627037	-627037	0	0	-627037	0	0
Резервні та інші фонди	343803	420673	+76870	+22,36	549572	+128899	+30,64
Резерви переоцінки	-823030	355719	+1178749	+143,22	212286	-143433	-40,32
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-6592223	-5349374	-1242849	-18,85	-5040494	-308880	-5,77
Усього капітал	5756015	8254484	+2498469	+43,41	8548830	+7694346	+900,47

Складено за даними додатка В.

Статутний капітал АБ "УКРГАЗБАНК" становить найбільшу частку у власному капіталі АБ "УКРГАЗБАНК", його розмір протягом аналізованого періоду не змінювався та становив 13318561 тис. грн. Загалом капітал АБ "УКРГАЗБАНК" у період 2020-2022 років мав позитивну тенденцію до зростання. У 2021 році порівняно з 2020 роком він збільшився на 2498469 тис. грн або на 43,41%, а у 2022 році порівняно з 2021 роком капітал банку зріс ще на 7694346 тис. грн або на 900,47%. Водночас слід зазначити, що капітал АБ "УКРГАЗБАНК" включає значні суми непокритих збитків, які становили 6592223 тис. грн у 2020 році, 5349374 тис. грн у 2021 році та 5040494 тис. грн у 2022 році. Проте, позитивним моментом є те, що непокриті збитки банку за аналізований період зменшилися на 1551729 тис. грн або на 23,54%.

Складові зобов'язань АБ "УКРГАЗБАНК" у період з 2020 по 2022 рр. наведено в додатку Г. Аналіз динаміки зобов'язань банку та їх складових представлено в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Аналіз динаміки складових зобов'язань АБ «УКРГАЗБАНК» за 2020-2022 роки

Зобов'язання	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис. грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Кошти отримані від НБУ	4303770	0	-4303770	-100,0	0	0	0
Кошти банків	4126773	3281294	-845479	-20,49	2505157	-776137	-23,65
Кошти клієнтів	65247563	10355266	-54892297	-84,13	126570817	+116215551	+1122,28
Кошти юридичних осіб	43948256	75659711	+31711455	+72,16	96045668	+20385957	+26,94
Кошти фізичні осіб	21065159	27562188	+6497029	+30,84	29766965	+2204777	+8,0
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	249	43623	+43374	+17419,28	226875	+183252	+420,08
Інші залучені кошти	1698623	2453166	+754543	+44,42	3164521	+711355	+29,00

Кінець таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Зобов'язання щодо поточно го податку на прибуток	0	21722	+21722	+100,0	37	-21685	-99,83
Відстрочені податкові зобов'язання	0	83681	+83681	+100,0	60806	-22875	-27,34
Резерви за зобов'язаннями	626398	178949	-447449	-71,43	406111	+227162	+126,94
Інші фінансові зобов'язання	377944	778043	+400099	+105,86	704736	-73307	-9,42
Інші зобов'язання	254747	388821	+134074	+52,63	592131	+203310	+52,29
Субординований борг	0	0	0	0	0	0	0
Усього зобов'язань	76636069	111081967	+34445898	+44,95	134231192	+23149225	+20,84

Складено за даними додатка Г.

Як видно з таблиці 2.9, зобов'язання АБ "УКРГАЗБАНК" у 2021 році зросли на 34445898 тис. грн або на 44,95% порівняно з 2020 роком. Таке зростання відбулося за рахунок значного збільшення інших залучених коштів банку, яке склало 754543 тис. грн або 44,42%, та збільшення інших зобов'язань банку на 134074 тис. грн або 52,63%.

2022 рік характеризується подальшим зростанням зобов'язань АБ "УКРГАЗБАНК" порівняно з 2021 роком, яке склало 23149225 тис. грн або 20,84%. При цьому, значне зростання відбулося за такими статтями заборгованості як: "Кошти клієнтів", зростання становило 116215551 тис. грн або 1122,28%; "Фінансові зобов'язання за справедливою вартістю через прибуток або збиток", зростання склало 183252 тис. грн або 420,08%; "Інші зобов'язання" зростання на 203310 тис. грн або на 52,29%.

Аналіз динаміки вартості активів АБ "УКРГАЗБАНК" та їх складових за 2020-2022 роки (додаток Д) представлено в таблиці 2.10.

Дані таблиці 2.10 свідчать, що у 2021 році порівняно з 2020 роком загальна сума активів АБ "УКРГАЗБАНК" збільшилась на 36944367 тис. грн або на 44,84%, що, в свою чергу, відбулось за рахунок зростання активів за такими статтями:

Таблиця 2.10 – Аналіз динаміки величини та складових активів АБ
«УКРГАЗБАНК» за 2020-2022 роки

Активи	2020 р.	2021 р.			2022 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис.грн	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	6323952	11075977	+4752025	+75,14	7984869	-3091108	-27,91
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток/ збиток	663	8	-655	-98,79	4930	+4922	+61525,0
Кошти в інших банках	7265250,0	27720461	+20455211	+281,55	24843830	-2876631	-10,38
Кредити та заборгованість клієнтів:	45236844	38985679	-6251165	-13,82	47517583	+8531904	+21,88
- кредити та заборгованість юридичних осіб	42466906	36177392	-6289514	-14,81	44330831	+8153439	+22,54
- кредити та заборгованість фізичних осіб	2769938	2808287	+38349	+1,38	3186752	+378465	+13,48
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю	18801478	30410368	+11608890	+61,74	56034056	+25623688	+84,26
Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю	4005260	8110208	+4104948	+102,49	3500478	-4609730	-56,84
Інвестиційна нерухомість	278028	228857	-49171	-17,69	149255	-79602	-34,78
Дебіторська заборг. щодо поточ. податку на прибуток	4921	0	-4921	-100,00	39429	+39429	+100,0
Відстрочений податковий актив	75432	0	-75432	-100,00	0	0	0
Основні засоби та нематер. активи	1710795	1599792	-111003	-6,49	1505738	-94054	-5,88
Інші фінансові активи	229822	241068	+11246	+4,89	379742	+138674	+57,52
Інші активи	1159639	964032	-195607	-16,87	1120113	+156081	+16,19
Усього резервів	9975992	8116060	-1859932	-18,64	8880845	+764785	+9,42
Усього чистих активів	82392084	119336451	+36944367	+44,84	142780022	+23443571	+19,64

Складено за даними додатка Д.

- "Грошові кошти та їх еквіваленти" на 4752025 тис. грн. або 75,14%;
- "Цінні папери за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку" на 11608890 тис. грн. або 61,74%;
- "Цінні папери, що обліковуються за амортизованою вартістю" на 4104948 тис. грн. або 102,49%.

У 2022 році активи АБ "УКРГАЗБАНК" продемонстрували таку ж позитивну динаміку зростання у порівнянні з попереднім роком, яка склала 23443571 тис. грн або 19,64%. Значний вплив на зростання активів банку мав їх приріст за наступними статтями:

- "Кредити та заборгованість клієнтів", які зросли на 8531904 тис. грн. або 21,88%;
- "Цінні папери за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку", які збільшилися на 25623688 тис. грн. або 84,26%;
- "Інші фінансові активи", яка збільшилася на 138674 тис. грн., або на 57,52%;
- "Інші активи", яка збільшилася на 156081 тис. грн., або на 16,19%.

Таким чином, результати аналізу обсягу та складових доходів і витрат, капіталу, зобов'язань та активів АБ "УКРГАЗБАНК" та їх динаміки за 2020-2022 роки дозволяють зробити висновок про певне зростання фінансового та майнового забезпечення діяльності банку, що виражається у зростанні його доходів, капіталу, зобов'язань та активів.

Необхідно відмітити, що АБ "УКРГАЗБАНК" високо цінує репутацію надійної та прозорої фінансової установи, яка протягом усієї своєї діяльності демонструє неухильне дотримання вимог чинного законодавства та внутрішніх документів банку, відповідність ринковим стандартам, відповідним стандартам професійних асоціацій, що застосовуються до банку, а також основним морально-етичним правилам ведення бізнесу.

Для цього в банку створено Департамент комплаєнсу, основним завданням якого є перевірка дотримання банком вимог чинного законодавства, внутрішніх процедур, правил та політик, що впроваджені в банку, а також

основних моральних та етичних принципів ведення бізнесу. Корпоративними цінностями АБ "УКРГАЗБАНК" є:

- професіоналізм. Стабільність діяльності та досягнення цілей банку забезпечується досвідом та професіоналізмом керівників/співробітників банку, які постійно розвиваються завдяки новому досвіду та навчанню.

- надійність та підзвітність. Керівники/співробітники банку беруть на себе взаємну відповідальність за високу якість кінцевого результату своєї роботи, що забезпечує надійність у роботі банку перед клієнтами, партнерами та акціонерами.

- повага та етика. Взаємна повага та дотримання високих етичних стандартів - це правила, які не порушуються як всередині банку, так і при взаємодії з клієнтами, партнерами та акціонерами банку.

- екологічний підхід. Банк впроваджує екологічні підходи у свої внутрішні процеси та пропонує своїм партнерам і клієнтам нові інноваційні банківські продукти, спрямовані на підвищення енергоефективності та збереження навколишнього середовища, сприяючи сталому розвитку України.

- співпраця та взаємодія. Менеджери/співробітники банку досягають більшого завдяки гарній співпраці та ефективній взаємодії як всередині банку, так і з партнерами та клієнтами.

Банк дотримується принципу "нульової толерантності" до всіх форм корупції та здійснює всі передбачені законодавством заходи щодо запобігання, виявлення і протидії корупції та пов'язаним з нею діям (практикам) у своїй внутрішній діяльності, а також у правовідносинах з клієнтами, контрагентами та іншими юридичними чи фізичними особами, з якими АБ "УКРГАЗБАНК" встановлює ділові відносини, органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

3 Розвиток пруденційного нагляду в системі підвищення ефективності професійної діяльності на фондовому ринку України

Як зазначалось в п.1.2. кваліфікаційної роботи професійна діяльність на фондовому ринку може провадитись учасником ринку лише при отриманні ним ліцензії на провадження певного виду професійної діяльності. Так, одним із напрямів діяльності АБ «УКРГАЗБАНК» є його професійна діяльність на фондовому ринку. Відмітимо, що банк має ліцензії на такі види професійної діяльності, як: діяльність з управління іпотечним покриттям; діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування; депозитарна діяльність депозитарної установи; депозитарна діяльність із зберігання активів пенсійних фондів; діяльність з торгівлі цінними паперами – андерайтинг; діяльність з торгівлі цінними паперами – брокерська діяльність; діяльність з торгівлі цінними паперами – дилерська діяльність (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Ліцензії АБ «УКРГАЗБАНК» від НКЦПФР на провадження професійної діяльності на фондовому ринку за різними її видами

Вид професійної діяльності	Ліцензія	Термін дії ліцензії
1	2	3
діяльність з управління іпотечним покриттям	Ліцензія АД №034432	З 18.06.2012 року на необмежений строк
діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування	Ліцензія АЕ №263237	З 12.10.2013 на необмежений строк
депозитарна діяльність депозитарної установи	Ліцензія АЕ №263236	З 12.10.2013 року на необмежений строк
депозитарна діяльність із зберігання активів пенсійних фондів	Ліцензія АЕ №263238	З 12.10.2013 на необмежений строк
діяльність з торгівлі цінними паперами – андерайтинг	Ліцензія АЕ №294715	З 14.02.2015 на необмежений строк

Кінець таблиці 3.1

1	2	3
діяльність з торгівлі цінними паперами - брокерська діяльність	Ліцензія АЕ №294713	З 14.02.2015 на необмежений строк
діяльність з торгівлі цінними паперами - дилерська діяльність	Ліцензія АЕ №294714	З 14.02.2015 на необмежений строк

Складено за даними [14].

Діяльність професійних учасників фондового ринку потребує не лише належного регулювання, але й ефективного та систематичного нагляду для забезпечення стабільності фондового ринку та захисту інтересів інвесторів та інших учасників ринку. Відмітимо, що часто нагляд порівнюють з контролем, який все ж є вузким видом адміністративної діяльності. Нагляд характеризується наступними аспектами запобігання правопорушенням, а також застосування примусових заходів, у тому числі адміністративної відповідальності, у разі виявлення правопорушення. Варто зазначити, що пруденційний нагляд є невід'ємною частиною загальної системи нагляду, що здійснюється органами, які здійснюють регулювання ринків капіталу, та ґрунтується на регулярній оцінці загального фінансового стану професійних учасників, ефективності системи та якості управління, дотримання обов'язкових нормативів та інших показників та вимог, що обмежують ризик здійснення ними професійної діяльності.

Наглядова діяльність на ринках капіталу, завдяки новому змісту цієї діяльності в порівнянні з державним наглядом загалом, отримала назву пруденційного нагляду, що тлумачиться на основі англ. «prudential», як розсудливий. Отже, з метою впровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку, в Україні розроблена та затверджена Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку. Згідно цієї Концепції "пруденційний нагляд - це система наглядових процедур Національної комісії з цінних паперів

та фондового ринку (НКЦПФР) за дотриманням установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на професійних учасників фондового ринку, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань" [37]. Основними завданнями пруденційного нагляду є забезпечення реалізації єдиної державної політики, захист активів інвесторів та зміцнення довіри інвесторів до фондового ринку України, а також запобігання неплатоспроможності професійних учасників фондового ринку шляхом вжиття відповідних заходів через:

- створення системи оцінки та управління ризиками в діяльності професійних учасників фондового ринку;
- встановлення детальних правил організації та здійснення внутрішнього аудиту (контролю);
- контроль за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю професійних учасників фондового ринку;
- запобігання виникненню системного ризику на фондовому ринку для забезпечення стабільності та надійності всього ринку в цілому;
- розвиток принципів корпоративного управління професійних учасників фондового ринку;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі аналізу отриманої інформації.

На підставі аналізу ст.126 «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» можна також визначити мету пруденційного нагляду загалом, яка конкретизується в наступному: "захист інвесторів, депозитаріїв, власників полісів або осіб, перед якими постачальник фінансових послуг має зобов'язання довірчої особи; забезпечення цільності та стабільності фінансової системи" [27].

Таким чином, впровадження на фондовому ринку пруденційного нагляду має заохочувати професійних учасників цього ринку та їхніх клієнтів до пруденційної (розсудливої) поведінки при прийнятті ними рішень щодо фінансових послуг.

Пруденційний нагляд базується на пруденційних правилах, тобто на кількісних та якісних показниках, нормативах та вимогах щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості та якості активів, ризикованості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання послуг на фондовому ринку тощо. Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначено, що "пруденційні нормативи - кількісні та якісні показники, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку з метою вимірювання та оцінювання ризиків у діяльності професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, запобігання або мінімізації негативного впливу зазначених ризиків на діяльність таких професійних учасників, що є обов'язковими для дотримання професійними учасниками ринків капіталу та організованих товарних ринків" [31].

Зауважимо, що сам порядок здійснення НКЦПФР пруденційного нагляду регламентується двома нормативними актами:

- Положенням щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками» [37];
- Положенням про нагляд за дотриманням пруденційних нормативів професійними учасниками фондового ринку» [39].

Так, перше з Положень [37] визначає основні ризики професійної діяльності на фондовому ринку, встановлює перелік, порядок розрахунку та нормативні значення наглядових показників, що використовуються для їх вимірювання та оцінки, визначає вимоги до професійних операторів на фондовому ринку щодо запобігання та мінімізації впливу ризиків на їх діяльність, встановлює періодичність розрахунку наглядових показників та

подання результатів таких розрахунків, а також даних, на яких ґрунтуються розрахунки, до Національної комісії з цінних паперів.

Так, до ризиків, які можуть виникнути у зв'язку з професійною діяльністю на фондовому ринку, відносяться такі види:

1) загальний фінансовий ризик (ризик банкрутства) - ризик неможливості продовження діяльності компанії, який може виникнути у разі погіршення фінансового стану компанії, якості її активів, структури капіталу, у разі отримання збитків від діяльності внаслідок перевищення витрат над доходами;

2) операційний ризик - ризик виникнення збитків внаслідок недосконалої роботи внутрішніх процесів і систем установи, її персоналу або зовнішніх впливів. Цей ризик включає такі види ризиків:

- ризик персоналу, який пов'язаний з діями або бездіяльністю працівників установи (людський фактор), у тому числі допущенням помилок під час проведення операції, проведенням незаконних операцій через недостатню кваліфікацію або зловживання працівників, перевищенням повноважень, розголошенням службової та/або конфіденційної інформації тощо;

- інформаційно-технологічний ризик, пов'язаний з неналежним функціонуванням інформаційних технологій, систем та процесів обробки інформації або неналежним їх захистом, включаючи вихід з ладу програмного та/або апаратного забезпечення, обладнання, інформаційних систем, засобів зв'язку та передачі даних, порушення цілісності даних та носіїв інформації, несанкціонований доступ до інформації третіх осіб тощо;

- правовий ризик, що пов'язаний з недотриманням професійним учасником вимог законодавства та договірних зобов'язань, а також неналежним його правовим захистом або правовими помилками, допущеними ним в процесі її діяльності;

3) ризик втрати ділової репутації (репутаційний ризик) - ризик виникнення збитків, пов'язаних зі зменшенням кількості клієнтів або контрагентів установи через несприятливе сприйняття громадськістю установи,

зокрема її фінансової стійкості, якості послуг, що надаються установою, або її діяльності в цілому, що може бути наслідком реалізації інших ризиків;

4) стратегічний ризик - ризик виникнення збитків внаслідок прийняття неефективних управлінських рішень, помилок, допущених у зв'язку з прийнятими рішеннями, а також неналежного виконання рішень, що визначають стратегію діяльності та розвитку установи;

5) кредитний ризик - ризик фінансових втрат (відшкодування), яких зазнає установа внаслідок повного або часткового невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань перед установою відповідно до умов договору. Розмір збитків у цьому випадку пов'язаний з розміром невиконаного зобов'язання;

6) ринковий ризик - ризик фінансових втрат (збитків) внаслідок несприятливої зміни ринкової вартості фінансових інструментів через коливання цін на чотирьох сегментах фінансового ринку, чутливих до зміни процентних ставок: ринку боргових цінних паперів, ринку акцій, валютному ринку та товарному ринку, який включає:

- процентний ризик, пов'язаний з негативними наслідками коливання цін на боргові цінні папери та процентні деривативи;

- пайовий ризик, пов'язаний з негативними наслідками коливань цін на акції та фінансові деривативи, базовим активом яких є акції;

- валютний ризик, пов'язаний з негативними наслідками коливань курсів валют та золота;

- товарний ризик, пов'язаний з негативними наслідками коливань цін на фінансові деривативи, базовим активом яких є товари;

7) ризик ліквідності - ризик понесення установою збитків через її неспроможність вчасно та в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат, внаслідок відсутності достатньої кількості високоліквідних активів;

8) системний ризик - це ризик виникнення збитків у значній кількості установ внаслідок їх неспроможності виконати свої зобов'язання через

невиконання (неналежне виконання) зобов'язань однією установою внаслідок реалізації нею кредитного ризику, ризику ліквідності або інших ризиків, тобто це ризик, що створює загрозу порушення функціонування всієї фінансової системи.

Відмітимо, що певні види ризиків можуть бути притаманними або окремим видам професійної діяльності на фондовому ринку, або ж загалом усім професійним учасникам ринку, не залежно від того, які саме види професійної діяльності вони провадять на цьому ринку. На рисунку 3.1 узагальнено співставність видів професійної діяльності, що провадяться на фондовому ринку, та ризиків, які притаманні цим видам діяльності.

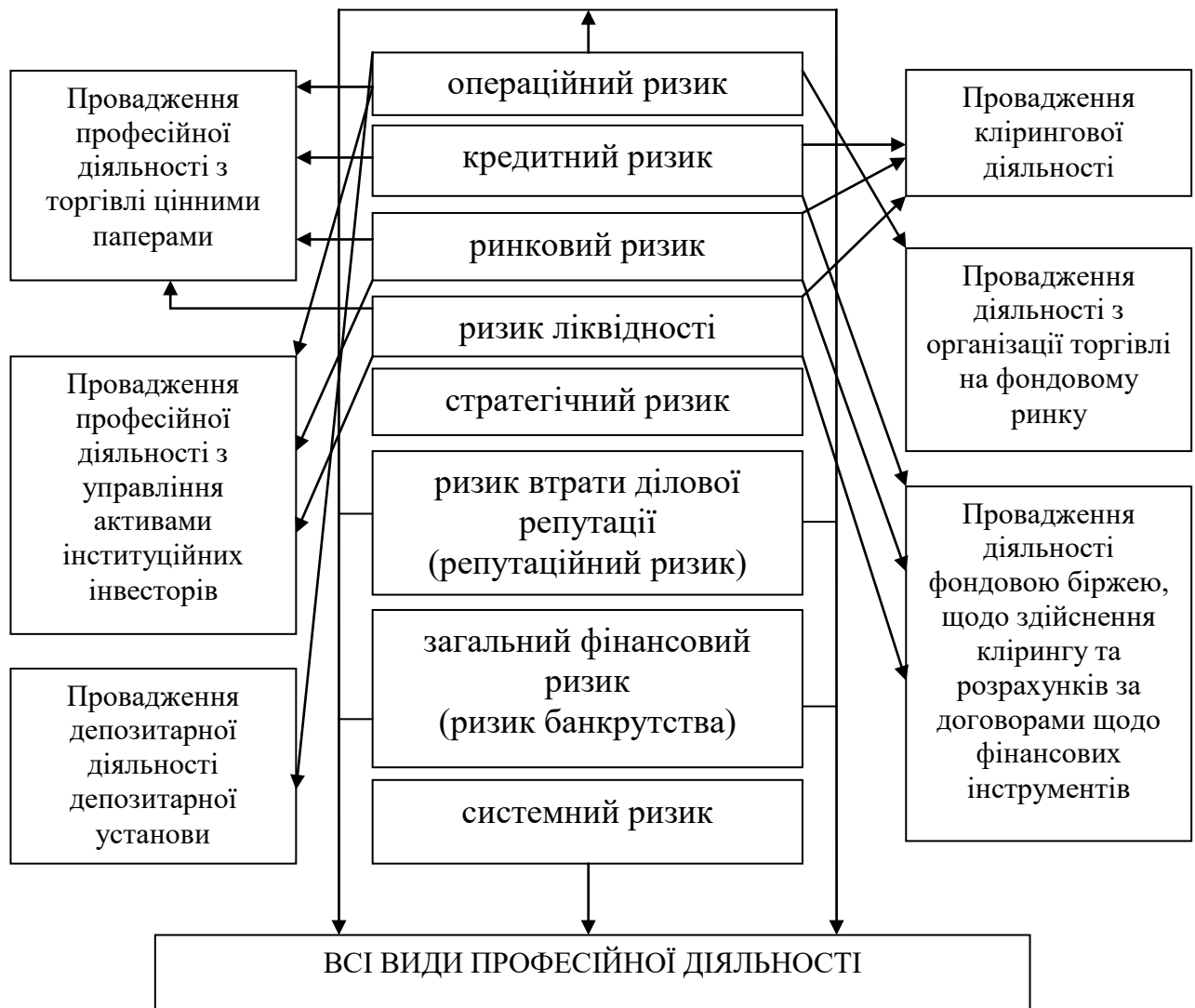

Рисунок 3.1 – Співставність видів професійної діяльності, що провадяться на фондовому ринку, та ризиків, які притаманні цим видам діяльності
Складено за даними [39].

Основою для оцінки фінансових показників і пруденційних нормативів є звітність, підготовлена відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням вимог НКЦПФР. Нефінансові показники (щодо корпоративного управління, розкриття інформації, ринкової поведінки тощо) оцінюються шляхом перевірки їх відповідності встановленим вимогам з урахуванням принципу суттєвості. У процесі розвитку системи нагляду НКЦПФР поступово переходить від фокусування наглядового процесу на перевірці дотримання фінансовою установою детальних вимог та правил до оцінки внутрішньої системи управління ризиками компанії. Для цього НКЦПФР запроваджує використання в установах внутрішніх моделей, побудованих відповідно до встановлених принципів. Це сприятиме зниженню системного ризику завдяки використанню стандартизованого підходу для всіх установ шляхом більш точного врахування профілю ризику кожного окремого професійного учасника фондового ринку.

Для визначення та характеристики ризику конкретного суб'єкта нагляду слід використовувати наглядові індикатори (пруденційні нормативи), зокрема коефіцієнти достатності капіталу, які вказують на фінансову спроможність суб'єкта підтримувати нормальну діяльність протягом певного періоду часу виключно за рахунок власних коштів. Отже, в таблиці 3.2 систематизовано пруденційні нормативи, які визначені нормативно НКЦПФР за різними видами провадження професійної діяльності на ринках капіталу.

Тести раннього попередження є важливим інструментом пруденційного нагляду, що допомагає виявляти проблемні установ для детального фінансового аналізу та раннього виявлення ризику неплатоспроможності. Тести повинні включати в себе аналіз співвідношення найбільш важливих ризиків для професійних учасників фондового ринку. Для досягнення ефективних та інформативних результатів тестів раннього попередження необхідною умовою їх розробки та застосування є впевненість в адекватній оцінці активів та зобов'язань установ у фінансовій та регуляторній звітності, включаючи висновки внутрішнього аудиту (контролю) власників ліцензій.

Таблиця 3.2 – Пруденційні нормативи, які визначені НКЦПФР за різними видами провадження професійної діяльності на ринках капіталу

Пруденційний норматив	Змістово-розрахункова характеристика
1	2
Вид професійної діяльності: діяльність з управління активами	
РОЗМІР ВЛАСНИХ КОШТІВ.	Мінімальний розмір власних коштів Компанії або Особи повинен становити не менше 50 відсотків від мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законодавством для зазначеного виду професійної діяльності на фондовому ринку.
НОРМАТИВ ДОСТАТНОСТІ ВЛАСНИХ КОШТІВ	Розраховується як відношення розміру власних коштів до величини, що становить 25 % від фіксованих накладних витрат установи за попередній фінансовий рік. Нормативне значення нормативу – не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ.	Розраховується як відношення розміру власних коштів установи до величини її операційного ризику, який становить 15% від розміру середнього річного нетто-доходу установи за 3 попередні фінансові роки, в які був отриманий позитивний нетто-дохід. Якщо установа провадить професійну діяльність на фондовому ринку менше ніж три роки, до розрахунку береться річний нетто-дохід за кількість повних фінансових років здійснення установою професійної діяльності на фондовому ринку. Нормативне значення коефіцієнта не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ	Розраховується як відношення розміру власного капіталу установи до вартості її активів. Нормативне значення коефіцієнта – не менше 0,5.
Вид професійної діяльності: депозитарної діяльності депозитарної установи	
РОЗМІР ВЛАСНИХ КОШТІВ	Мінімальний розмір власних коштів депозитарної установи повинен бути не менше мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законодавством для провадження професійної діяльності на фондовому ринку - депозитарної діяльності депозитарної установи. Значення нормативу за замовчуванням - не менше 1.
НОРМАТИВ ДОСТАТНОСТІ ВЛАСНИХ КОШТІВ	Нормативне значення нормативу – не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ	Розраховується як співвідношення власного капіталу установи до її операційного ризику, який становить 15% від середньорічного чистого доходу установи за три попередні фінансові роки з позитивним чистим прибутком. Нормативне значення коефіцієнта - не менше 1.
Вид професійної діяльності: торгівля фінансовими інструментами	
РОЗМІР РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ	Мінімальний розмір регулятивного капіталу торговця цінними паперами повинен становити не менше мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законодавством для відповідного виду діяльності з торгівлі цінними паперами, а саме дилерської діяльності (не менш як 500 тисяч гривень), брокерської діяльності (не менш як 1 мільйон гривень), андеррайтингу та управління цінними паперами (не менш як 7 мільйонів гривень). Якщо торговець також займається діяльністю депозитарної установи, його регулятивний капітал повинен становити не менше мінімального розміру статутного капіталу депозитарної установи.

Продовження таблиці 3.2

1	2
НОРМАТИВ АДЕКВАТНОСТІ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ	Розраховується як відношення розміру регулятивного капіталу установи до суми активів, зважених за ступенем ризику. Нормативне значення – не менше 8%.
НОРМАТИВ АДЕКВАТНОСТІ КАПІТАЛУ ПЕРШОГО РІВНЯ	Розраховується як відношення розміру капіталу першого рівня установи до суми активів, зважених за ступенем ризику. Нормативне значення – не менше 4,5%.
КОЕФІЦІЄНТ ФІНАНСОВОГО ЛЕВЕРИДЖУ	Розраховується як відношення балансової вартості загальної суми зобов'язань (довгострокових та поточних) торговця цінними паперами до розміру його власного капіталу. Нормативне значення – від 0 до 3.
КОЕФІЦІЄНТ АБСОЛЮТНОЇ ЛІКВІДНОСТІ	Розраховується як відношення вартості високоліквідних активів установи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції, до величини її поточних зобов'язань. Нормативне значення – не менше 0,2.
Вид професійної діяльності: організація торгівлі на фондовому ринку	
НОРМАТИВ ДОСТАТНОСТІ ВЛАСНИХ КОШТІВ	Розраховується як відношення розміру власних коштів до величини, що становить 50 % від фіксованих накладних витрат установи за попередній фінансовий рік. Нормативне значення нормативу – не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ	Розраховується як відношення розміру власних коштів установи до величини її операційного ризику на рівні 15 % від середньорічного позитивного нетто-доходу за 3 попередні фінансові роки. Нормативне значення коефіцієнта – не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ АБСОЛЮТНОЇ ЛІКВІДНОСТІ	Розраховується як відношення вартості високоліквідних активів установи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції, до величини її поточних зобов'язань. Нормативне значення коефіцієнта – не менше 0,5.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УЧАСНИКІВ КЛІРИНГУ	Розраховується як відношення суми зобов'язань у грошових коштах учасників клірингу за підсумками клірингу щодо договорів купівлі-продажу фінансових інструментів (крім цінних паперів), укладених на біржі, термін виконання зобов'язань за якими настав, до суми вартості попередньо зарезервованих учасниками клірингу грошових коштів (забезпечення зобов'язань) та розміру гарантійного (або інших аналогічного призначення) фонду. Нормативне значення коефіцієнта – не більше 0,8.
Вид професійної діяльності: клірингова діяльність	
РОЗМІР РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ	Мінімальний розмір регулятивного капіталу клірингової установи повинен бути не менше мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законом для особи, яка має ліцензію на провадження клірингової діяльності.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УЧАСНИКІВ КЛІРИНГУ	Розраховується як співвідношення між грошовими зобов'язаннями клієнтів клірингової установи за результатами клірингу за договорами купівлі-продажу цінних паперів, строк виконання яких настав, та сумою грошових коштів, заздалегідь зарезервованих учасниками клірингу (забезпечення виконання зобов'язань), та сумою коштів у гарантійному фонді (або на інші аналогічні цілі). Нормативне значення нормативу не повинно перевищувати 1.

Кінець таблиці 3.2

1	2
КОЕФІЦІЄНТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	Розраховується як співвідношення між власним капіталом установи та вартістю її активів. Нормативне значення - не менше 0,5.
НОРМАТИВ ЗАГАЛЬНОЇ ЛІКВІДНОСТІ	. Розраховується як співвідношення між вартістю поточних активів установи та вартістю поточних зобов'язань. Нормативне значення нормативу - не менше 1.
НОРМАТИВ АБСОЛЮТНОЇ ЛІКВІДНОСТІ	Розраховується як співвідношення між вартістю високоліквідних активів установи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та короткострокові фінансові інвестиції, та короткостроковими зобов'язаннями установи. Нормативне значення нормативу - не менше 0,2.
Вид професійної діяльності: діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів	
НОРМАТИВ ДОСТАТНОСТІ ВЛАСНИХ КОШТІВ	Розраховується як відношення розміру власних коштів до величини, що становить 25 % від фіксованих накладних витрат установи за попередній фінансовий рік. Нормативне значення нормативу – не менше 1.
КОЕФІЦІЄНТ ПОКРИТТЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ	Розраховується як відношення розміру власних коштів установи до величини її операційного ризику, який становить 15 % від розміру середнього річного нетто-доходу установи за 3 попередні фінансові роки, в які був отриманий позитивний нетто-дохід. Якщо установа провадить професійну діяльність на фондовому ринку менше ніж три роки, до розрахунку береться річний нетто-дохід за кількість повних фінансових років здійснення установою професійної діяльності на фондовому ринку. Нормативне значення коефіцієнта не менше 1.
Вид професійної діяльності: діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю	
КОЕФІЦІЄНТ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ	Розраховується як співвідношення суми залучених від установників управління майном коштів до власного капіталу фінансової установи – управителя. Нормативне значення коефіцієнта не більше 50.
НОРМАТИВ ПОТОЧНОЇ ЛІКВІДНОСТІ	Відношення загальної суми грошових коштів (їх еквівалентів) та поточних фінансових інвестицій фінансової установи до її поточних зобов'язань. Норматив поточної ліквідності розраховується фінансовою установою – управителем без урахування активів та зобов'язань ФФБ та ФОН. Норматив поточної ліквідності має підтримуватись на рівні не менше ніж 20 %.
НОРМАТИВ ПЛАТИСПРОМОЖНОСТІ	Співвідношення загальної суми власного капіталу фінансової установи та сумарних активів фінансової установи (у тому числі майна, що перебуває в управлінні управителя та обліковується на окремому балансі), зважених за ступенем ризику. Норматив платоспроможності має підтримуватись на рівні не менше ніж 8 %.
РОЗМІР РЕЗЕРВНОГО ФОНДУ	Власні активи фінансової установи – управителя мають забезпечувати постійне отримання такою фінансовою установою чистого прибутку для формування резервного фонду. Відсоток щорічних відрахувань до резервного фонду фінансової установи передбачається її установчими документами в розмірі, що не може бути меншим ніж 5 % суми чистого прибутку фінансової установи за попередній рік.

Складено за даними [16; 37; 39].

У разі наявності у професійного учасника значного відхилення від розрахункового значення наглядового показника, що становить 20 і більше відсотків від нормативного значення, професійний учасник зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дати виникнення відхилення надати НКЦПФР інформацію про відхилення із зазначенням розрахункового значення наглядового показника та дати виникнення відхилення, а також підготувати та подати до НКЦПФР звіт про відхилення. У цьому випадку професійний учасник призначається НКЦПФР для індивідуального нагляду.

У разі недотримання професійним учасником нормативного значення наглядового показника при розрахунку нормативу нагляду станом на кінець останнього дня кожного місяця, такий професійний учасник зобов'язаний протягом 30 календарних днів з дати виявлення невідповідності розрахованого значення наглядового показника нормативному значенню вжити заходів щодо приведення значення наглядового показника у відповідність до нормативного значення.

План заходів щодо поліпшення фінансового стану професійного учасника повинен містити таку інформацію:

- дату, коли відбулося відхилення;
- розрахунок показника із зазначенням вихідних даних, на яких ґрунтується розрахунок;
- опис причин, перелік факторів, що призвели до відхилення розрахункового значення наглядового індикатора від нормативного значення;
- перелік заходів із зазначенням строків виконання, яких необхідно вжити професійному оператору для приведення наглядового показника у відповідність до встановленого нормативного значення;
- прізвище, ім'я, по батькові, посаду та контактні дані особи, відповідальної за розробку та виконання плану.

План заходів складається в паперовій формі та засвідчується підписом керівника професійного учасника.

. Роблячи висновок щодо важливості здійснення НКЦПФР пруденційного нагляду професійної діяльності на фондовому ринку, варто наголосити про те, що при впровадженні нагляду на фондовому ринку України необхідно враховувати європейський досвід і застосовувати різні підходи та стандарти нагляду за торгівлею цінними паперами, організацією торгівлі, депозитарною діяльністю та діяльністю з управління активами інституційних інвесторів.

.

..

.

Висновки

Теоретичні та регуляторно-правові засади здійснення професійної діяльності на фондовому ринку, які розглянуто у кваліфікаційній роботі, дають змогу зробити такі висновки.

Вигідною системою, за допомогою якої юридичні та фізичні особи можуть вільно розміщувати кошти з метою отримання доходу, тобто перетворювати свої заощадження на капітал є такий сегмент фінансового ринку, як фондовий ринок. Створення та функціонування національного фондового ринку України базується на врахуванні загальновідомих принципів і стандартів світового ринку цінних паперів. Тому, з метою перетворення фондового ринку України на ефективний механізм обігу цінних паперів, що сприяє економічному розвитку, забезпеченню належних умов для інвестування та надійному захисту інтересів власників цінних паперів та їхніх акціонерів, а також для забезпечення їхніх прав і законних інтересів на цьому ринку, його функціонування базується на принципах, що визначені в Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України.

Серед учасників фондового ринку чільне місце займають учасники, які провадять професійну діяльність на цьому ринку (професійні учасники ринків капіталу (фондового ринку, ринку похідних фінансових інструментів та грошового ринку) та об'єднання професійних учасників фондового ринку. Професійним учасником фондового ринку є юридична особа, яка провадить професійну діяльність на фондовому ринку в організаційно-правовій формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, вид якої визначено законом. Крім того, статус професійного учасника ринку цінних паперів має центральний депозитарій цінних паперів. Професійні учасники фондового ринку здійснюють на цьому ринку різні види професійної діяльності, тобто здійснюють діяльність з надання фінансових та інших послуг під час провадження будь-якого виду

діяльності. На ринках капіталу, в т.ч. й на фондовому ринку здійснюються такі види професійної діяльності: діяльність з торгівлі фінансовими інструментами; діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами; клірингова діяльність; депозитарна діяльність; діяльність з управління активами інституційних інвесторів; діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Започаткування та провадження професійної діяльності на фондовому ринку України уможлиблюється лише через отримання професійними учасниками ліцензій на здійснення професійної діяльності відповідного виду. Для кожного виду професійної діяльності на фондовому ринку розроблені та затверджені Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку. З метою забезпечення провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами ліцензіат зобов'язаний: впровадити та підтримувати в робочому стані системи та процедури, достатні для забезпечення безпеки, цілісності та конфіденційності інформації, залежно від характеру відповідної інформації; використовувати системи та засоби, що забезпечують безперервність надання послуг, довговічність та захист інформації, з метою запобігання заподіяння шкоди клієнтам або загрози інвестиціям, недотримання ліцензіатом вимог нормативно-правових актів на ринку капіталу, а також прийняття ліцензіатом ризиків, які можуть загрожувати цілісності ринку капіталу та його стабільному функціонуванню, заявник/ліцензіат повинен забезпечити організацію корпоративного управління.

Професійний учасник - ліцензіат повинен організувати корпоративне управління відповідно до вимог, викладених у Стандартах, що затверджуються НКЦПФР. Ефективне функціонування фондового ринку пов'язане з наявністю цілісної інфраструктури та професійних учасників, що здійснюють свою діяльність на цьому ринку. Варто відмітити, що за даними НКЦПФР, станом на 01.01.2023 р. загальна кількість професійних учасників ринків капіталу, які мали чинні ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку - діяльність з торгівлі фінансовими інструментами, становила 174

юридичні особи, з яких мали: 170 - ліцензій на провадження брокерської діяльності; 170 - ліцензій на провадження субброкерської діяльності; 132 - ліцензії на провадження дилерська діяльність; 34 - ліцензій на провадження діяльності з розміщення без надання гарантії; 16 - ліцензій на провадження діяльності з управління портфелем фінансових інструментів; 1 - ліцензія на провадження діяльності з управління іпотечним покриттям; .1 – ліцензія на провадження такого виду професійної діяльності, як інвестиційне консультування; 0 – ліцензій на провадження такого виду професійної діяльності, як андеррайтингу та/або діяльності з розміщення з наданням гарантії.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є діяльність професійних учасників фондового ринку, в тому числі вітчизняних банківських установ на прикладі АБ "УКРГАЗБАНК", який був зареєстрований у 1993 році. Стратегічна діяльність на 2024 рік спрямована на подальший розвиток АБ "УКРГАЗБАНК" як інвестиційно привабливої фінансової установи шляхом реалізації заходів, які дозволять йому вийти на новий рівень конкурентоспроможності. Статутний капітал АБ "УКРГАЗБАНК" становить найбільшу частку у власному капіталі АБ "УКРГАЗБАНК", його розмір протягом аналізованого періоду не змінювався та становив 13318561 тис. грн. Загалом капітал АБ "УКРГАЗБАНК" у період 2020-2022 років мав позитивну тенденцію до зростання. Зобов'язання АБ "УКРГАЗБАНК" у 2021 році зросли на 34445898 тис. грн або на 44,95% порівняно з 2020 роком. Таке зростання відбулося за рахунок значного збільшення інших залучених коштів банку, яке склало 754543 тис. грн або 44,42%, та збільшення інших зобов'язань банку на 134074 тис. грн або 52,63%. АБ "УКРГАЗБАНК" високо цінує репутацію надійної та прозорої фінансової установи, яка протягом усієї своєї діяльності демонструє неухильне дотримання вимог чинного законодавства та внутрішніх документів банку, відповідність ринковим стандартам, відповідним стандартам професійних асоціацій, що застосовуються до банку, а також основним морально-етичним правилам ведення бізнесу. Для цього в банку створено

Департамент комплаєнсу, основним завданням якого є перевірка дотримання банком вимог чинного законодавства, внутрішніх процедур, правил та політик, що впроваджені в банку, а також основних моральних та етичних принципів ведення бізнесу.

Одним із напрямів діяльності АБ «УКРГАЗБАНК» є його професійна діяльність на фондовому ринку. Відмітимо, що банк має ліцензії на такі види професійної діяльності, як: діяльність з управління іпотечним покриттям; діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування; депозитарна діяльність депозитарної установи; депозитарна діяльність із зберігання активів пенсійних фондів; діяльність з торгівлі цінними паперами – андерайтинг; діяльність з торгівлі цінними паперами – брокерська діяльність; діяльність з торгівлі цінними паперами – дилерська діяльність.

Діяльність професійних учасників фондового ринку потребує не лише належного регулювання, але й ефективного та систематичного нагляду для забезпечення стабільності фондового ринку та захисту інтересів інвесторів та інших учасників ринку. Метою впровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку, в Україні розроблена та затверджена Концепція запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку. Впровадження на фондовому ринку пруденційного нагляду має заохочувати професійних учасників цього ринку та їхніх клієнтів до пруденційної (розсудливої) поведінки при прийнятті ними рішень щодо фінансових послуг. Певні види ризиків можуть бути притаманними або окремим видам професійної діяльності на фондовому ринку, або ж загалом усім професійним учасникам ринку, не залежно від того, які саме види професійної діяльності вони провадять на цьому ринку. Для визначення та характеристики ризику конкретного суб'єкта нагляду слід використовувати наглядові індикатори (пруденційні нормативи), зокрема коефіцієнти достатності капіталу, які вказують на фінансову спроможність суб'єкта підтримувати нормальну діяльність протягом певного періоду часу виключно за рахунок власних коштів.

Список використаних джерел

1. Вимоги до інструментів капіталу, які можуть включатись до початкового капіталу [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 19.01.2021 № 24]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0331-21#Text> (дата звернення: 26.11.2023).

2. Вівчар О.Й. Сучасні тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні/ О.Й. Вівчар // Науковий вісник НЛТУ України.- 2017.- №219. - С. 178-182.

3. Глібко С., Малай Ю. Пруденційний нагляд за професійними учасниками фондового ринку та його врахування в корпоративному управлінні [Електронний ресурс]. – URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/efbdbdaf-a66d-40e3-93de-9d588ef31d37/content> (дата звернення: 25.11.2023).

4. Дегтєрєва Н. В. Пруденційний нагляд у сфері управління активами / Н. В. Дегтєрєва // Фінанси, облік і аудит. – 2015. – Вип. 2. – С. 47–63.

5. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-грудня 2018-2022 рр. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 26.11.2023).

6. Косова Т. Д. Пруденційне регулювання депозитарного обліку цінних паперів в Україні / Т. Д. Косова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2014. – № 4. – С. 98–103.

7. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами на регульованому ринку та з організації торгівлі фінансовими інструментами на багатосторонньому торговельному майданчику [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 29.04.2022 № 321]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0638-22#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

8. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - депозитарної діяльності [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 10.02.2022 № 114]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0431-22#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

9. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з управління активами інституційних інвесторів [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 03.02.2022 № 92]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0465-22#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

10. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 26.08.2022 № 1122]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1186-22#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

11. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринках капіталу - клірингової діяльності [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 19.08.2021 № 665]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1382-21#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

12. Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) - діяльності з торгівлі цінними паперами [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 14.05.2013 № 819]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0857-13#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

13. ОВДП «Військові облигації» [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – URL: <http://surl.li/hunpk> (дата звернення: 10.10.2023).

14. Офіційний сайт АБ «УКРГАЗБАНК» [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.ukrgasbank.com/> (дата звернення: 10.09.2023).

15. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2023).

16. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 22.11.2023).

17. Петухова О. М., Еш С. М. Кліринг як вид професійної діяльності / О. М. Петухова, С. М. Еш // Наукові праці НУХТ. – 2021. – Том 27. – № 4. – С.90-97.

18. Плотнікова М. В., Калусенко А. І. Поняття та зміст пруденційного нагляду за професійними учасниками фондового ринку / М. В. Плотнікова, А. І. Калусенко. // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 6. – С. 230–233.

19. Пономарьова О.Б., Пономарьова І.С. Сутність ринку цінних паперів та його місце на фінансовому ринку / О.Б. Пономарьова, І.С. Пономарьова // East European Scientific Journal. – 2021. – №10(74). – С.29-34.

20. Процедура купівлі ОВДП для фізичних осіб 2023 [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Finsee.com. – URL: <http://surl.li/hunqa> (дата звернення: 04.11.2023).

21. Річний звіт НКЦПФР за 2018-2022 роки [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/> (дата звернення: 14.11.2023).

22. Стандарт № 1 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Основні поняття та терміни» [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 30.12.2021 № 1288]. – URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-22#Text (дата звернення: 18.11.2023).

23. Стандарт № 2 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес та які не є банками» [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 30.12.2021 № 1289]. – URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0258-22#Text (дата звернення: 18.11.2023).

24. Стандарт № 3 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які не є банками» [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 30.12.2021 № 1290]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0267-22#n24> (дата звернення: 18.11.2023).

25. Стандарт № 4 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які не належать до підприємств, що становлять суспільний інтерес та до системно важливих професійних учасників» [Електронний ресурс] [Рішення НКЦПФР від 30.12.2021 № 1291]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0263-22#n21> (дата звернення: 18.11.2023).

26. Татарин Н.Б., Олійник О.І. Фондовий ринок як один із елементів фінансового ринку: історія та його сучасний стан в Україні / Н.Б. Татарин, О.І. Олійник // «Young Scientist». – 2023. – № 3 (115). – С.128-133.

27. Україна, Європейський Союз, Євроатом. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : угода : [Міжнародний документ від 27.06.2014]. – Дата оновлення: 30.11.2023. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1084-13#n17> (дата звернення: 25.11.2023).

28. Україна. Закони. Про депозитарну систему України [Електронний ресурс] : закон : [прийнято Верх. Радою 06 липня 2012 р. : станом на 01 січня 2023 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 12.10.2023).

29. Україна. Закони. Про інститути спільного інвестування [Електронний ресурс] : закон : [прийнято Верх. Радою 05 липня 2012 р. : станом на 28 квітня 2023 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

30. Україна. Закони. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] : закон : [прийнято Верх. Радою 09.07.2003 р. : станом на 01 липня 2021 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 16.11.2023).

31. Україна. Закони. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки [Електронний ресурс] : закон : [прийнято Верх. Радою 23 лютого 2006 р. : станом на 28 квітня 2023 р.]. – URL: <http://surl.li/cjfvv> (дата звернення: 10.10.2023).

32. Україна. Закони. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон : [прийнято Верховною Радою 12 липня 2001 р. : станом на 07 січня 2023 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 25.10.2023).

33. Україна. КМУ. Про випуск ОВДП «Військові облигації» [Електронний ресурс] : положення : [текст схвалений КМБ 25.02.2022 р. № 156]. – URL: <http://surl.li/etkgx> (дата звернення: 14.10.2023).

34. Україна. Концепція функціонування та розвитку фондового ринку України [Електронний ресурс] : постанова : [прийнято Верховною Радою 22 вересня 1995 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

35. Україна. Мінфін. Порядок відбору та функціонування первинних дилерів [Електронний ресурс] : порядок : [затверджено Наказом Міністерства фінансів України 10 червня 2009 року № 757]. – Дата оновлення: 09.07.2021 URL: <http://surl.li/cutww> (дата звернення: 10.11.2023).

36. Україна. НБУ. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : інструкція : [затверджено Постановою Правління НБУ 28 серпня 2001 р. № 368]. – Дата оновлення: 11.05.2023. [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

37. Україна. НКЦПФР. Про нагляд за дотриманням пруденційних нормативів професійними учасниками фондового ринку [Електронний ресурс] : положення : [Рішення НКЦПФР від 01.12.2015 № 2021]. – Дата оновлення: 25.03.2023. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1599-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

38. Україна. НКЦПФР. Про провадження депозитарної діяльності [Електронний ресурс] : положення : [Рішення НКЦПФР від 23.04.2013 № 735]. – Дата оновлення: 18.07.2023. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1084-13#n17> (дата звернення: 14.11.2023).

39. Україна. НКЦПФР. Щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку та вимог до системи управління ризиками [Електронний ресурс] : положення : [Рішення НКЦПФР Рішення, Положення від 01.10.2015 № 1597]. – Дата оновлення: 24.07.2020. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1311-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

40. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт. – URL: <https://www.uaib.com.ua/> (дата звернення: 16.11.2023).